

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Lenka Vavrošová

System islámského náboženského práva v Íránu

Diplomová práce

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „System islámského náboženského práva v Íránu“ vypracovala samostatně a citovala všechny použité zdroje.

V Ostravě dne 28. března 2013

.....

Lenka Vavrošová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Petru Osinovi, Ph.D. za přínosné podněty a odborné rady, kterými přispěl ke zhotovení této práce.

Obsah

Úvod	6
1. Historie íránského ústavně-právního vývoje ve 20. století.....	8
1.1. Vláda generace Pahlaví.....	8
1.1.1. Réza Chán.....	8
1.1.2. Mohammad Réza Pahlaví.....	11
1.2. Rok 1979 a islámská revoluce.....	13
1.2.1. Ajatolláh Rúholláh Chomejní.....	13
1.2.2. Revoluce.....	13
1.3. Nová ústava a přeměna Íránu v konzervativní teokratický stát	14
1.3.1. Vznik nové ústavy.....	14
1.3.2. Vývoj soudnictví po islámské revoluci.....	16
2. Prameny íránského práva	18
2.1. Šaría a fikh.....	18
2.2. Prameny islámského náboženského práva.....	20
2.2.1 Korán.....	20
2.2.2 Sunna.....	20
2.2.3 Idžtihád.....	21
2.3. Prameny íránského psaného práva.....	21
2.3.1. Zákon.....	21
2.3.2. Jurisprudence.....	22
2.3.3. Obyčej.....	22
2.3.4. Doktrína.....	23
2.3.5. Ústava.....	24
2.4. Sunnité a šíité.....	26
2.4.1. Původ rozkolu a rozdíly.....	26
2.4.2. Ší'a v Íránu.....	29
2.4.3. Šíitské duchovenstvo.....	29
2.5. Model vládnutí <i>velájat-e faqih</i>	30
2.5.1. Význam <i>velájat-e faqih</i>	30
2.5.2. Ajatolláh Chomejní a <i>velájat-e faqih</i>	31
3. Ústavní systém Íránu.....	34
3.1. Moc zákonodárná.....	34

3.1.1. Volby.....	35
3.1.2. Politické strany.....	36
3.1.3. Jednání Parlamentu.....	37
3.1.4. Pravomoc.....	37
3.1.5. Legislativní proces.....	38
3.1.6. Rada Dohlížitelů.....	39
3.1.7. Smírčí rada.....	41
3.2. Moc výkonná.....	42
3.2.1. Prezident (<i>ra'is-e džomhúr</i>).....	42
3.2.2. Nejvyšší rada národní bezpečnosti (<i>Šúra-je álí-je amnijat-e mellí</i>).....	44
3.2.3. Rada pro revizi ústavy.....	45
3.2.4. Ministerská rada.....	45
3.3. Moc soudní.....	47
3.3.1. Předseda justice.....	47
3.3.2. Nevyšší soud a postavení soudců.....	48
3.3.3. Procesní zásady.....	50
3.4. Duchovní vůdce (<i>Rahbar</i>).....	51
3.4.1. Rada odborníků (<i>Madžlis-e chebregán</i>).....	53
4. Problematika lidských práv v Íránu.....	55
4.1. Vývoj ochrany lidských práv v Íránu.....	55
4.2. Jednotlivá lidská práva.....	59
4.2.1. Právo na život.....	59
4.2.2. Svoboda projevu a myšlení.....	60
4.2.3. Právo na spravedlivý proces a zákaz diskriminace.....	62
Závěr.....	65
Seznam použité literatury.....	66
Abstrakt.....	70
Klíčová slova.....	72

Úvod

Téma své diplomové práce (Systém islámského náboženského práva v Íránu) jsem si zvolila především díky dlouhodobému zájmu o situaci v této zemi, který pramení především z četby autobiografických publikací obětí jejího režimu. Mnoho se ví o politickém směřování této země a jejích zločinech ve sféře mezinárodního práva a v lidsko-právní oblasti. Minimální pozornost médií a knižních autorů je však soustředěna na mocenskou strukturu, právní systém a fungování tohoto státu.

Írán, dříve známý jako Persie, je jednou z nejstarších a kulturně nejbohatších světových civilizací. Persie vynikala úrovní vzdělanosti, vědy a též umění.

Islámská republika Írán je zemí, kterou světová média skloňují ve všech pádech ve spojení s radikálním islamismem, nukleárním nebezpečím a porušováním lidských práv. Jak je tedy možné, že tatáž země je tak nechvalně proslulá ve všech zmíněných oblastech?

Cílem této práce je definování fungování tohoto státu, s doložením skutečné míry provázanosti duchovní a světské moci v jednotlivých orgánech a institucích.

První kapitola této práce je věnována nástinu historických okolností, které vedly k revolučním událostem roku 1979. V této kapitole, jako v ostatně celé práci, se zaměřím především na ústavně-právní vývoj této země. Většina publikací na stejné nebo podobné téma se koncentruje zejména na politický vývoj země, z něhož právo samozřejmě vychází. Z této kapitoly je patrný stav minimalizace moci duchovní v sekulárním šáhově režimu. Mým cílem bude objasnění okolností, které v konečném důsledku vedly ke státnímu převratu a vzniku Islámské demokratické republiky Írán. Samostatná podkapitola se bude zabývat osobností ajatolláha Chomejního a jeho působením na formování nového státu. Rovněž samostatně je popsán vývoj soudní moci po revolučních událostech, neboť právě zde je patrný přímý vzestup duchovní moci a jejího vlivu.

Třetí kapitola bude zaměřena na prameny současného íránského práva. Pouze ve stručnosti budou vymezeny prameny tradičního islámského práva a jejich specifika ve vztahu k šíitskému islámu, který v Íránu převažuje. Další okruh pramenů je tvořen kodifikovaným právem, které je specifické v každém islámském státě. Z tohoto okruhu se zaměřím zejména na Ústavu Islámské republiky Írán, na její členění a rozbor jednotlivých kapitol. Jak již bylo řečeno, je Írán státem, kde je šíitský islám majoritním náboženským směrem. Z tohoto důvodu bude v této kapitole vysvětlen důvod rozkolu mezi šíity a sunnity a definovány základní odlišnosti mezi těmito směry. Pro pochopení fungování státních orgánů a institucí, tak jak bude popsáno v následující kapitole, je nezbytné uvést a vysvětlit význam teorie

vládnutí zvané *velájat-e faqih*, jejímž původcem je ajatolláh Chomejní. Tato doktrína představuje teoretický základ fungování státu a je originálním vyjádřením Chomejního pohledu na islám.

Část čtvrtá nazvaná Ústavní systém Íránu bude plynule navazovat na teoretický úvod předchozích kapitol. Zde se seznámíme s konstrukcí státních orgánů a s vzájemným ovlivňováním státních mocí. Cílem této kapitoly bude odpovědět na otázku, zda orgány, jejichž povaha je dle ústavy demokratická, tento charakter skutečně mají.

Závěrečná kapitola bude pojednávat o stavu ochrany základních lidských práv v Íránu, o legislativních a jiných nástrojích této ochrany. Cílem bude zohlednění současného postoje státu vůči této otázce.

1. Historie íránského ústavně-právního vývoje ve 20. století

1.1. Vláda generace Pahlaví

1.1.1. Réza Chán

Ačkoli se vláda dynastie Pahlaví datuje až od roku 1926, od korunovace Rézy chána šáhem, je nutno reflektovat, že po celou dobu vlády této dynastie až do revolučního roku 1979 byla v platnosti původní ústava z roku 1906. Ústava vznikla za vlády šáha Mozaffaroddína, který v této době čelil státní krizi a pod tlakem duchovních a hrozbou vzpoury kozácké brigády, které nebylo za její služby placeno, svolil ke svolání madžlesu (tj. národní shromáždění). Madžles se sešel v říjnu 1906 a započal práce na nové ústavě. Podstatnou část ústavy, tzv. *Ústavodárné zákony*, šáh ratifikoval 30. prosince téhož roku. Ústava byla vytvořena podle belgického vzoru a stanovila, že šáhova legitimita vychází z lidu, není tedy propůjčena od Boha. I tento dokument zakotvoval šíitský islám jako státní náboženství a veškeré právo ve státě bylo podřízeno islámskému právu šaría. Na rozdíl od pozdější úpravy měly náboženské minority ve státě daleko silnější postavení. Toto postavení zaručovalo zastoupení Židů, bábistů, Arménů a dalších menšin při vytváření znění ústavy. Konkrétně židovská a arménská menšina měla dokonce zastoupení v madžlesu. Přijetím této ústavy byla absolutistická monarchie přeměněna na monarchii konstituční, v rámci níž se vyčlenily tři větve státní moci.¹ Tímto přerodem byla de facto ukončena vláda qádžárovská dynastie a počítalo se, že nové uspořádání zabezpečí modernější, spravedlivější a zejména legitimní státní systém. Ač tato ústava nepochybně vycházela ze západních vzorů, ve svých počátcích se neseťkala s odporem duchovních. Vůdčí představitelé duchovenstva si však patrně neuvědomili, že tato změna ve svém důsledku bude znamenat značné omezení jejich vlivu, a to zejména v oblasti soudnictví a vzdělávání. Během následujících dvou let po přijetí ústavy madžles přistoupil k reformám v oblasti soudnictví a vzdělávání, které jednoznačně směřovaly k sekularizaci.² Náboženské soudy byly samozřejmě zachovány a podléhaly autoritě pověřeného *faqih* (*mojtahed-e jame-olsharayet*), zatímco soudci sekulárních

¹ Dle článku 27 Ústavy jsou moci ve státě rozděleny do tří větví. První, moc zákonodárná se zejména zabývá vytvářením a zlepšováním zákonů. Tato moc je odvozena od vládcova majestátu, Národního shromáždění a senátu; tyto jsou oprávněny předkládat zákony za předpokladu, že jsou v souladu s požadavky islámského práva a jsou schváleny parlamentem a ratifikovány vládcem. Druhá je moc soudní, tato moc výlučně náleží náboženským soudům ve věcech spjatých s islámským právem a civilním soudům v ostatních věcech. Moc výkonná přísluší králi a je realizována ministry a státními úředníky, kteří provádějí nařízení a zákony jménem krále.

² AXWORTHY, Michael. *Dějiny Íránu*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 153-155.

civilních soudů byli jmenováni šáhem. Před zmíněnými reformami z let 1907 a 1908 náležely do pravomoci náboženských soudů zejména tyto oblasti: případy, kdy spor vyvstal z důvodu neznalosti některých náboženských pravidel, spory týkající se manželství a rozvodu, rozsudky v oblasti finančních záležitostí jako vyhlášení bankrotu, lichvářství, propadnutí majetku dlužníka, případy kdy pravidla islámu jsou nejednoznačná nebo protichůdná, taktéž otázky dědického práva, jako je například posouzení platnosti závěti a její výkon a situace, kdy bylo nutné osobě ustanovit opatrovníka nebo správce majetku. Po uvedení reform do života se pravomoc náboženských soudů podstatně zúžila a jejich status byl degradován z obecné soudní autority na zvláštní, a to až do roku 1931, kdy rozpuštění specializovaného trestního soudu autoritu duchovních v otázkách trestání plně obnovilo, a v civilních věcech byla jurisdikce náboženských soudů omezena na následující tři kategorie: spory ohledně platnosti manželství a rozvodu, slyšení ve sporech, kdy nebylo možné řešení dosáhnout jinak než čestným prohlášením a případy jmenování opatrovníka a správce majetku.³

Íránský právní systém stále více hledal inspirační zdroje v zahraničí, nejvíce pak v oblasti právního vzdělávání. Tradičně bylo právního vzdělání dosahováno v náboženských seminářích a také jako součást výuky právní vědy a jejích principů. Založení samostatných škol práva, najímání zahraničních profesorů a častější posílání soudních představitelů za studiem práva do zahraničí, změnilo toto tradiční pojetí a nastartovalo modernější tendence v oblasti vzdělávání. Mimo jiné se Írán inspiroval zahraničními vzory také při vydávání řady zákonů včetně občanského zákoníku (1928), trestního zákoníku (1925), obchodního zákoníku a občanského soudního řádu (1939).⁴

Již v roce 1908 se duchovenstvo proti nastalé situaci začalo ohrazovat. Změnu postojů duchovenstva reprezentoval šejch Fazlolláh Núrí. Tento vysoce postavený modžtahed obviňoval madžles z manipulace s posvátnými zákony, za pobuřující považoval možnost, aby si muslimové a nemuslimové byli před zákonem rovni, stejně tak odsuzoval zavádění zvyklostí ze západu.

Jak bylo v počátku kapitoly zmíněno, celá vláda generace Pahlaví, počínaje rokem 1926 korunovací Rézy chána šáhem, byla výrazně proevropská. Réza chán za svůj vzor pokládal Mustafu Kemala Atatürka a jeho reformy v Turecku. Nějaký čas si dokonce pohrával s myšlenkou ustavení republiky namísto konstituční monarchie, tato idea však

³ Jako jeden z nepřímých způsobů vypuzení duchovních z justice lze považovat přijetí zákona z roku 1928, kterým byla všem soudcům a státním zaměstnancům uložena povinnost nosit jednotný oděv, který však vyžadoval, aby soudci nenosili na hlavě žádné pokrývky. V důsledku tohoto pravidla mnoho náboženských soudců opustilo své funkce.

⁴ ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008, s. 40-49.

naprosto neodpovídala náladám ve společnosti a Réza chán od ní musel odstoupit. Dynastie Pahlaví, jejímž byl Réza chán zakladatelem, byla v íránském prostředí velmi nezvyklá, postrádala tradiční kořeny jako předchozí dynastie a k jejímu ustavení došlo až poté, co Réza definitivně vzdal své republikánské snahy. Nacionalistům se snažil zalíbit přijetím jména Pahlaví, jehož původ sahá až do předislámské éry. Se svým vzorem Atatürkem jej spojovaly nejen reformní snahy a prozápadní směřování, ale i předchozí vojenská kariéra. Nelze se tedy divit, že Réza během své vlády kladl velký důraz na budování silné armády. Dalšími podstatnými oblastmi, do nichž se Réza snažil zasáhnout, byla dopravní infrastruktura a zejména vzdělávání. Vzdělání však směřovalo zejména k vyškolení armádních úředníků a byrokratů s důrazem na mechanické učení, než-li skutečnou intelektuální stimulaci. Šáh měl pochopitelně obavy, že právě takováto intelektuální vrstva společnosti by mohla být rodištěm kritiků a odpůrců vládnoucího režimu. Důležitým počinem bylo též založení Teheránské univerzity v roce 1935. Na celé situaci je podstatné, že zřízením státních škol podkopal monopol na vzdělávání šíitskému duchovenstvu, čímž mu zasadil těžkou ránu.⁵ Nedílnou součástí reformy vzdělávání byla podpora dívčích škol a rovněž kontroverzní zákaz zahalování žen. Réza po návštěvě kemalistického Turecka v roce 1934 začal ještě více prosazovat západní vzory včetně oblékání. Muži se museli vzdát tradičních pokrývek hlavy a nahradit je klobouky. Dále jej Turecko inspirovalo k jazykové reformě, která směřovala k eliminaci slov neperského původu, zejména arabského. U příležitosti oslav Nového roku 1935 nechal šáh oficiálně přejmenovat Persii na Írán. Tímto krokem se chtěl distancovat od předešlé qádžárovské éry poplatné západním civilizacím, což ještě umocnil zrušením kapitulací, které cizince osvobozovaly od působnosti perské jurisdikce.

Rézova vláda však nakonec nebyla zdaleka tak úspěšná jako panování jeho vzoru Atatürka. Do velkých konfliktů se Réza dostával s duchovenstvem, které muselo přihlížet reformě vzdělávání a práva. Množící se protesty *ulammá* nakonec vedly k mašhadskému masakru, kdy šáhovy jednotky eliminovaly protestující střelbou z kulometů. Poslední ránu šáhovi zasadil politický vývoj během druhé světové války.⁶ Írán se neúspěšně pokusil o zachování neutrality. Kvůli šáhově pronacistickému postoji vstoupila do země 26. srpna 1941 sovětská a britská armáda. Írán nemohl dlouho vzdorovat, šáh tedy správně vyhodnotil

⁵ GOMBÁR, Eduard. *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2001, s. 187.

⁶ AXWORTHY, Michael. *Dějiny Íránu*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. S. 169.

bezvýchodnost situace a 16. září abdikoval ve prospěch svého syna, Mohammada Rézy šáha Páhlavího.⁷

1.1.2. Mohammad Réza Pahlaví

V počátcích vlády Mohammada Rézy byla země v důsledku druhé světové války ve velmi špatném socio-ekonomickém stavu. Spojenecké jednotky udržovaly nad Íránem kontrolu a moc dynastie Pahlaví upadala. V madžlesu se začala vytvářet aktivní opozice v čele s budoucím premiérem Mohammadem Mosaddeqem, která se ohrazovala proti silicím vlivu cizích států.⁸

V roce 1947 po neúspěšném atentátu na šáha bylo vyhlášeno stanné právo, což urychlilo postup krize. Poté, co se Mohammad Mosaddeq stal premiérem, intenzivně usiloval o znárodnění íránského ropného průmyslu s cílem vymanit se z vlivu Velké Británie a USA. Tato snaha se však i přes obrovskou podporu lidu ukázala jako neúspěšná. USA a Británie se spojily k akci pod krycím názvem Ajax, jejímž cílem bylo svržení premiéra. Íránská vláda tedy v roce 1953 obnovila diplomatické styky s Velkou Británií. V zemi byl režim stále utvrzován, pokračovala cenzura tisku a aktivizovala se činnost tajné policie SAVAK.

Šáh se snažil opět získat podporu lidu, když v roce 1963 navrhl reformní plán známý jako Bílá revoluce. V podstatě šlo o agrární reformu s velmi smíšenými výsledky. Velkohospodářům byla půda znárodněna ve prospěch drobných rolníků. Dále došlo k úpravě volebního práva a rozšíření školní docházky na venkov. Tuto reformu si šáh nechal posvětit podvodným referendem.⁹

Převážná část společnosti s šáhovým počínáním nesouhlasila, což byla ideální příležitost pro silnou opozici. Role kritika se zhostil především ajatolláh Chomejní, který reformy ostře napadal ve svých kázáních v Qomu. Chomejní byl za svá stále ostřejší kázání zatčen, což vyvolalo v zemi vlnu demonstrací. Povstalci se střetávali s šáhovými jednotkami, které byly vyzbrojeny Spojenými státy americkými. Tato povstání vynesla Chomejního do pozice národního vůdce. Šáh pochopil, že ajatolláhovo věznění by vedlo jen k dalšímu krveprolití, a donutil jej k exilu v Turecku, odkud později Chomejní přesídlil do Iráku. Díky Chomejního kázáním a situaci v zemi bylo stále více Íránců přesvědčeno, že šáhovy reformní kroky jsou poplatné Velké Británii a USA a především že jsou zaměřeny proti islámu a jeho hodnotám.

⁷ CVRKAL, Zdeněk. *Írán*. 1. vydání. Praha: Libri, 2007, s. 78.

⁸ SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno: Atlantis, 2007, s. 164.

⁹ CVRKAL, Zdeněk. *Írán*. 1. vydání. Praha: Libri, 2007, s. 80-83.

Co se týká vývoje soudnictví a práva samotného, tak v období od počátku vlády Mohammada Rézy Páhlavího až po revoluci v roce 1979 se neudály žádné zásadní změny. Bylo založeno množství specializovaných soudů, z nichž můžeme například uvést:

1. Soud pro mladistvé pachatele; zákon, kterým byl tento soud vytvořen, byl schválen 1. prosince 1959. Působnost tohoto soudu se vztahovala na všechny pachatele mladší 18 let.
2. Soud na podporu rodiny; byl ustaven prvním článkem Zákona na podporu rodiny z roku 1967. Jednalo se o civilní soudnictví specializované na řešení manželských a rodinných záležitostí. Jurisdikce tohoto soudu byla zákonem z roku 1974 dále rozšířena na slyšení v nesporných věcech, zejména týkajících se mladistvých, ustanovením a zbavením funkce opatrovníků, manželských sporů, rozvodu, věna (*jahizyeh*) a peněz v manželství (*mahryyeh*).
3. Soudcovský kárný soud; tento soud byl zřízen v roce 1976 za účelem projednávání a rozhodování o trestech za kárná provinění soudců.
4. Rozhodčí rada; ustavení této instituce bylo v právní historii Íránu bezprecedentním počinem. Založena byla Zákonem o rozhodčí radě z roku 1966.

V čele každé z těchto institucí stálo pět vůdců místní komunity volených místními obyvateli. Tito měli pravomoc zabývat se civilními i trestněprávními otázkami v daném okruhu práva. Členství bylo dobrovolné, nikdo nemohl být do funkce ustaven bez svého souhlasu, zároveň šlo o funkci neplacenou. Slyšení před soudy mělo zajistit přístup ke spravedlnosti pro co nejširší okruh obyvatel, bylo tedy bezplatné a neformální. Právnická veřejnost obsazení soudů často kritizovala, zejména negramotnost některých členů poroty a zásadní nedostatky ve znalosti práva. Výsledkem byl obrovský počet úspěšných odvolání zatěžujících městské soudy.¹⁰

¹⁰ ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008, s. 49.

1.2. Rok 1979 a islámská revoluce

1.2.1. Ajatolláh Rúholláh Chomejní

Nelze hovořit o islámské revoluci v Íránu, aniž bychom se nepozastavili u postavy jejího hlavního vůdce. Chomejní se narodil roku 1902 v městečku Chomejn. On sám a jeho předkové se honosili titulem *sajjedu* (potomků Muhammada). Projevoval se jako ambiciózní student, prošel klasickým teologickým vzděláním v logice a právu. V roce 1936 získal titul *modžtaheda*, díky němuž byl oprávněn vykládat šarí'u. Dále pokračoval ve studiu filosofie a islámské mystiky. Ve 40. a 50. letech vyučoval v Komu, od ostatních učitelů a duchovních jej vydělovala značná intelektuální převaha a silné osobní charisma. V roce 1961 se stal ajatolláhem a jeho přednášky lákaly stále více posluchačů, některými byl dokonce pokládán za *mardž'u* (vzor hodný nápodoby).¹¹ V důsledku situace, která nastala v zemi v 60. letech, se stal nejvýraznějším šáhovým kritikem, což vedlo až k nucenému exilu v Turecku, později v Iráku, odkud v roce 1977 přesídlil do Paříže, z níž bylo mnohem snazší ovlivňovat dění v Íránu. V roce 1979 se do Íránu vrátil a triumfálně se ujal moci.¹²

1.2.2 Revoluce

Když v lednu roku 1978 vyšel v novinách *Ettelá'át* štvavý článek proti Chomejnímu i celému iránskému duchovenstvu, vzedmula se vlna studentských demonstrací požadujících omluvu, okamžitý návrat Chomejního do vlasti a islamizaci společnosti. Jak se později ukázalo, autorem článku byl vládní zmocněnec, který k jeho publikování získal povolení soudu. Chomejní, který byl dosud ve svém pařížském exilu, snahu studentů ocenil a současně iránskou veřejnost vyzval k dalším demonstracím. Za studenty zastřelené během demonstrací se konala tradiční čtyřicetidenní tryzna, během níž probíhaly poklidné demonstrace.

Poslední kapkou byl masakr v kině Rex ve městě Ábádán, během něhož zahynulo 370 lidí, vyšetřování později ukázalo, že za požárem, který smrt stovek lidí zapříčinil, stála radikální islamistická skupina. Ovšem v revoluční atmosféře byla vina svalena na šáhovu tajnou policii SAVAK. K demonstrujícím studentům se přidávaly i jiné vrstvy společnosti, jako obchodníci, dělníci a podobně.

Šáh se snažil si zjitřenou společnost naklonit postupným uvolňováním tvrdého režimu, ale na taková opatření již bylo pozdě. Vláda musela přistoupit k vyhlášení stanného práva a přísného zákazu demonstrací. Jako reakce na tento krok vypukly 8. září 1978 živelné demonstrace v Teheránu i dalších městech. Odpor vůči šáhovi byl obrovský a tlak na jeho

¹¹ AXWORTHY, Michael. *Dějiny Íránu*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 181- 182.

¹² MOLAVI, Afšhin. *Toulky Persií: putování po Íránu*. 1. vydání. Praha: BB art, 2004, s. 25.

rezignaci, o níž ajatolláh Chomejní usiloval od roku 1970, ještě vzrostl.¹³ Šáhovi spolupracovníci usoudili, že pro šáha bude bezpečnější opustit zemi, což se stalo 16. ledna 1979. Prvního února se do vlasti vrátil Chomejní, revolucionáři tak slavili úspěch.

1.3. Nová ústava a přeměna Íránu v konzervativní teokratický stát

Zpočátku neměla porevoluční vláda v čele s ministerským předsedou Mehdi Bázargánem žádný vliv na dění v zemi. Po revolučních událostech byla země rozvrácená a bez funkčního úřednického aparátu. Moc převzaly revoluční výbory operující po celé zemi.

Chomejní vykonávající funkci nejvyššího vůdce neměl žádné ambice vstupovat do vlády. V lednu 1979 Chomejní založil Revoluční radu, s níž měl ministerský předseda sdílet moc. Revoluční rada se zpočátku sestávala zejména z duchovních soustředěných kolem imáma, sekulárních politiků navržených ministerským předsedou a dvou představitelů ozbrojených sil. Po vytvoření prozatímní vlády se část Rady, tvořená politiky kolem Bázargána, vydělila a vytvořila kabinet. Kabinet měl funkci výkonného orgánu, zatímco Revoluční rada vykonávala úlohu legislativního orgánu a zároveň vydávala nejvyšší rozhodnutí.

V květnu 1979 učinil Chomejní kroky k založení ozbrojených jednotek zvaných *Strážci revoluce (pásdárán-e enkeláb-e eslámí)*. Následovalo založení dalších významných organizací, například Nadace pro utlačované (*Bonjád-e mostazafán*). Nadace měla za úkol spravovat znárodněný majetek a majetek stoupenců bývalého režimu. Další organizací bylo Tažení za výstavbu, jejímž cílem bylo zapojit mladé lidi do výstavby nových škol, klinik a silnic.

V červnu a červenci Revoluční rada přijala řadu ekonomických opatření, byly znárodněny banky, pojišťovny, továrny a část městské půdy.¹⁴

1.3.1. Vznik nové ústavy

Islámský převrat v roce 1979 přinesl řadu politických, ale rovněž ústavněprávních změn. Až do začátku platnosti nové ústavy zůstávala stále aktuální ústava z let 1906/1907. Skládala ze dvou základních dokumentů, z nichž první upravoval pozici parlamentu a druhý pak postavení a pravomoci Rady ochránců, zabezpečující legislativu v zemi. Mimo tyto dva dokumenty byl dále součástí ústavního pořádku královský výnos z 5. srpna 1906 s Volebním

¹³ AXWORTHY, Michael. *Dějiny Íránu*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 190-191.

¹⁴ CVRKAL, Zdeněk. *Írán*. 1. vydání. Praha: Libri, 2007, s. 93-95.

zákonem z 9. září 1906. Všechny tyto dokumenty představovaly základ fungování tehdejšího státu.

Chomejní se ještě před revolucí dal slyšet, že zmíněné ústavní zákony by po určitých úpravách mohly být základem pro novou ústavu. V minulosti v rámci svých přednášek v iráckém exilu tuto ústavu hodnotil velmi kriticky, s tím, že se v podstatě jedná o pouhý přepis ústavy belgické. Jde tedy v podstatě o ústavu neislámskou. Svě pozdější vyjádření tedy zřejmě nikdy nemyslel vážně, těžko se dohadovat, proč jej vlastně učinil.¹⁵

Vytvořením nové ústavy pověřil Chomejní prozatímní vládu, čemuž předcházela celonárodní průzkum, konaný ve dnech 30. až 31. března 1979, který měl zjistit názor obyvatel na vytvoření islámské republiky. Výsledkem referenda, kterého se směli účastnit občané starší 16 let, byl jasný souhlas s vytvořením islámské republiky, pro niž se kladně vyjádřilo více než 98 % voličů. Po úspěšném referendu byl vytvořen revoluční výbor, který byl pověřen vypracováním návrhu ústavy. Tento návrh byl předložen 18. června 1979.¹⁶

Návrh v mnohém odpovídal ústavě z roku 1906, zejména pak v inspiračních zdrojích francouzské ústavy. Ačkoli Chomejní by byl ochoten návrh s určitými změnami přijmout, byly to právě levicové skupiny, které jej zamítly. Jako reakce na zamítnutí návrhu byla 18. srpna 1979 zřízena Rada expertů o 72 členech, mající za úkol znovu posoudit návrh ústavy. Místo posouzení však Rada vypracovala zcela nový návrh, který předložila 15. listopadu 1979. Konečná verze návrhu měla 175 článků a 12 částí.

Je pravděpodobné, že ono rozdělení na 12 částí, které se zachovalo z původní ústavy, představuje odkaz na ší'ru dvanácti imámů. Ústava z revolučního roku 1979 bývá nazývána ústavou *první republiky* a po rozsáhlé novelizaci z roku 1989 pak ústavou *druhé republiky*.¹⁷

Finální verze ústavy byla schválena v celonárodním referendu opět více než 98 % voličů. V ústavě se reflektovala Chomejního teorie *velájat-e faqih*, která běžné vládní záležitosti ponechávala ke správě sekulárním představitelům státní moci a rozhodující moc přenesla na islámské náboženské vůdce podřízené islámské vládě. Ústava na jedné straně zaručovala volenou funkci prezidenta i parlamentu, na druhé však ustavovala Radu dohlížitelů (Šúra-je negahbán), která byla složena ze šesti laických právníků a šesti právníků islámského práva, kteří vládli právem veta vůči madžleseem navrhované legislativě. Ústava rovněž zakotvila úřad Islámského vůdce, kterým se stal Chomejní a mohl tak jmenovat polovinu

¹⁵ BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

¹⁶ CVRKAL, Zdeněk. *Írán*. 1. vydání. Praha: Libri, 2007, s. 95.

¹⁷ GOMBÁR, Eduard. *Dramatický pŕlměsí: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2001, s. 129.

členů Rady dohlížitelů, vrchního představitele Revolučních gard a měl oprávnění schvalovat osobu zvoleného prezidenta.¹⁸

1.3.2 Vývoj soudnictví po islámské revoluci

Ačkoli byl právní systém Íránu trvale ovlivňován především islámskými zákony a duchovenstvo mělo na soudnictví značný vliv, označili zakladatelé Islámské republiky Íránu předešlý režim a všechny jeho instituce jako *taghooti* (sekulární). Byla učiněna řada kroků k reformování struktury a fungování soudnictví.¹⁹

Přerod celého soudnictví, které se formovalo více než půl století a s nímž byla obeznámena jak právnícká, tak i laická veřejnost, byl velmi komplikovaný a nemohl být učiněn překotně. Rovněž post-revoluční podmínky pro realizaci tak náročného úkolu nebyly příznivé. Ve výsledku jsme v prvních letech po revoluci mohli být svědky řady krizí a chaosu v celém právním systému a soudnictví. Nejvýraznějším důsledkem této situace byla nejednotnost rozhodování soudů.

V roce 1978 Revoluční rada schválila reformu soudní struktury a Zákon o náboru soudců. Tímto zákonem byla ustavena skupina pěti soudců, kteří měli za úkol *očistit* justici od nežádoucích osob.

Zřízení revoluční prokuratury a soudu, vedle soudů obecných, bylo dalším faktorem vytvářejícím v soudnictví napětí. Takové uspořádání zapříčinilo vyhocenou dualitu.

Zákon o zřízení obecných soudů a specializovaného civilního soudu z roku 1979 byl jedním z prvních zákonů vydaných po revoluci. Podle tohoto zákona měly být obecné soudy rozděleny na civilní, trestní a smírčí soud. V čele každého soudu stál předseda a dva poradci. Proti rozhodnutí soudů nebylo možné se odvolat s výjimkou rozsudků vydaných smírčími revolučními soudy. Takové uspořádání vytvářelo v praxi mnoho problému a zákonodárce byl později nucen navrátit institut odvolání do soudnictví.

Vydávání rozhodnutí byl dvoustupňový proces. Soudce nejdříve vyjádřil svůj pohled na věc, a pokud strany sporu neměly námitky, soudce vydal konečné rozhodnutí. Toto opatření, které mělo patrně sloužit namísto chybějícího odvolání, nemělo žádný efekt, snad jen průtahy řízení.

¹⁸ AXWORTHY, Michael. *Dějiny Íránu*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 195-196.

¹⁹ V roce 1982 Chomejní prohlásil za neplatné všechny zákony a opatření, jež byly v rozporu s islámskými zásadami, a současně Nejvyšší soud vydal s platností pro ostatní soudy směrnici, která jim zakazovala rozhodovat na základě těchto vadných zákonů, a to až do vydání nových zákonů madžlesem. Do té doby měly soudy vydávat rozhodnutí pouze na základě platných pramenů islámského práva.

V roce 1989 byl vydán zákon doplňující Zákon o zřízení trestních soudů a doplnil pravidla organizace trestních soudů. Podle tohoto zákona ve všech trestních věcech rozhodoval samosoudce a jeho rozhodnutí bylo konečné s výjimkou těchto případů, kdy měl odsouzený právo na odvolání:

1. Jestliže bylo tvrzeno, že důkazy sloužící k prokázání trestného činu jsou nedůvěryhodné a/nebo svědci svědčili křivě a/nebo měli nedostatek právní nebo náboženské způsobilosti k poskytnutí svědecké výpovědi.
2. Jestliže bylo tvrzeno, že rozsudek je v rozporu s právem nebo islámským právem.
3. Jestliže bylo tvrzeno, že soud neměl pravomoc věc rozhodnout.

V roce 1994 proběhla v soudnictví v souvislosti s přijetím Zákona o zřízení obecných a revolučních soudů, zásadní změna. Soudnictví bylo založeno na islámském modelu a každý soud byl obsazen samosoudcem s obecnou působností.²⁰ Tímto zákonem byl úřad prokuratury vyloučen ze soudnictví a současné rozdělení soudů bylo zrušeno a nahrazeno obecnými soudy s všeobecnou působností.

Další výraznější reformy se soudnictví dočkalo až v roce 2002, kdy byl obnoven úřad prokuratury a soudnictví dostalo svou současnou podobu.²¹

²⁰ S tímto zákonem vyjádřila nesouhlas právnická veřejnost z řad soudců i jiných právnických profesí, jejich největší obava se týkala zrušení úřadu prokuratury a zobecnění soudů. Takové opatření považovali za rozporné s ústavou a nutně vedoucí k nepřesnostem v řízení a chaosu.

²¹ ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008, s. 51-59.

2. Prameny íránského práva

V Íránu je uplatňováno islámské náboženské právo, tj. šaría. Toto právo je již ze své podstaty odlišné jak od angloamerického, tak i od *našeho* kontinentálního právního systému stojícího na tradici římského práva. Další rozdíl spočívá v tom, že islámské právo nepochází od zákonodárce, nýbrž od Boha. Jedná se tedy o právo nikoli vytvořené, ale zjevené a neměnné - zásada *taklíd*. Svou legitimitu odvozuje od Boha, nikoli od lidu. V této skutečnosti se manifestuje i fakt, že takové právo se příliš neobrací na lid jako svého adresáta, ale jedná se o velmi složitý komplex, který se snaží zachytit veškeré skutečnosti, které se mohou v životě vyskytnout. V tomto ohledu zachází ještě dále, a to do života posmrtného a jiných otázek náboženské mystiky. Jedná se o právo, které je často v rozporu s praxí, je to systém vytvořený abstrakcí, jehož instituty nejsou vždy odvozovány z běžného života.²²

Šaría jako pramen islámského náboženského práva není jediným zdrojem práva v Íránu. Dle článku 167 ústavy je soudce při posuzování každého případu vázán právem kodifikovaným. V případech, kdy zákon mlčí, je dvojznačný nebo nejasný, je soudce povinen přihlídnout k principům šaría.

Na základě těchto skutečností lze prameny íránského práva rozdělit do dvou hlavních skupin: íránské kodifikované právo (zákon, soudní řízení, obyčej, doktrína) a klasické islámské právo (Korán, Sunna).²³

2.1. Šaría a fikh

Samotné slovo šaría znamená cestu, v původním významu zejména cestu k vodnímu zdroji. Takovéto pojetí lze nalézt i v Koránu, *cesta zákona z rozkazu Našeho vycházející (45:18)*. Na rozdíl od kontinentálního a angloamerického práva, které se zabývá pouze vztahy mezi lidmi a institucemi, řeší náboženské právo jako jeden ze svých hlavních úkolů vztah člověka k Bohu a jeho povinnosti. Islámské právo chápeme jako výsledek právní vědy a ne činnosti zákonodárce. Právní knihy tak získaly sílu zákona. Normy šaría'y jsou vzhledem ke svému původu nenapadnutelné státní mocí, která se jim musí podřídít. Soudy jsou povinny řídit se pouze šaría'ou, díky čemuž získávají postavení nezávislé na veřejné moci.

²² POTMĚŠIL, Jan. *Průvodce šaría'ou - historický vývoj islámského práva* [online]. Blisty.cz, 8.1.2008 [cit. 1.4.2012]. Dostupné na < <http://blisty.cz/art/38149.html> >

²³ ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008, s. 62.

Šaría je obecných pojmem, v našem pojetí jde o přirozené právo *sui generis*, které je dále konkretizováno ve vědním oboru zvaném *figh*, v doslovném překladu *poznání*, jedná se o vědu v pravém slova smyslu. Tento vědní obor je dílem islámských právních učenců *ulamá*, kteří soustavu šarie vyložili a utřídili. Učinili tak na základě čtyř zdrojů, jimiž jsou, Korán, sunna, *quijás* (analogie) a *idžma* (consensus autorit).²⁴ Pokud znalec islámského práva nedosáhne řešení právního problému pomocí Koránu či sunny- tradice, uchýlí se k analogii (*idžtihád a ra'j*). Analogie je typická pro sunnitské právní učence, naproti tomu šíitští právníci kladou důraz na Příčinu (*idžihád*). Příčina znamená porozumění významu a základům šarie. Z uvedeného je patrné, že použití úvahy a rozumu má v tomto systému své místo. Šaría je dílo, jehož původ je odvozován od Boha, naproti tomu *figh* je výtvozem lidí.²⁵

Co se týká struktury samotných norem šarí'y, tedy ustálené trojice hypotéza-dispozice- sankce, stává se často, že právě třetí složka chybí, nebo postrádá jakýkoli faktický význam. Objevuje se tak například spojení *by měl* a pokud tak neučiní, nespojuje s tím právo žádné následky. V tomto se projevuje výrazný morální apel islámského práva s důrazem na náboženské ideály. Další možností sankce je trest metafyzický, kterým je například uvržení do pekla v den Posledního soudu. Zcela odlišná je, narozdíl od sekulárního právního systému, existence odměny, chápána rovněž ve smyslu metafyzickém. *Toto jsou omezení Boží a kdokoliv poslouchá Boha a Posla Jeho, tomu Bůh dá vstoupit do zahrad, pod nimiž řeky tekou, a v nich nesmrtelný bude – a to je úspěch nesmírný (4:13)*²⁶.

Dalším ze specifík islámského práva je absence dělení na právo hmotné a procesní, veřejné a soukromé a dílčí odvětví. Jde však o znak klasického islámského práva a tato absence dělení se nevztahuje na současné právo islámských zemí, tedy i Íránu, kde se již takové rozčlenění uplatňuje.

²⁴ ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008, s. 63.

²⁵ ŠTELCER, Josef. *Islámský právní systém*. Olomouc, 2009. Diplomová práce. Univerzita Palackého.

²⁶ POTMĚŠIL, Jan. *Průvodce šarí'ou - historický vývoj islámského práva* [online]. Blisty.cz, 8.1.2008 [cit. 1.4.2012]. Dostupné na < <http://blisty.cz/art/38149.html> >

2.2. Prameny islámského náboženského práva

2.2.1. Korán

Korán je primárním pramenem islámského práva. Samotné slovo Korán (*al-Qur'án*) je odvozeno od slova *qara'a*, tj. číst a znamená přednes Muhammadova zjevení. Vážnost Koránu ve všech muslimských zemích včetně Íránu je nesmírná, je považováno za vrchol vzdělanosti znát text Koránu z paměti, taková osoba se honosí přídomek *hafiz*.

Kanonicky je Korán rozčleněn na 114 súr, z nichž každá má svůj název. Súry jsou seřazeny podle počtu veršů, a to od 2. súry Kráva, která je nejdelší s 286 verši, až po nejkratší s 4 až 6 verši. Celkem bylo napočítáno až 6236 veršů.²⁷ V íránské Ústavě nalezneme řadu odkazů zdůrazňujících důležitost tohoto pramene, např. v článku 7 je odvozována legitimitu některých orgánů s rozhodovací pravomocí přímo z citací Koránu.

2.2.2. Sunna

Termín sunna označuje zvyklost, obvyklý způsob jednání. Již v prvním století od hidžry vyvstávaly otázky, jaký je vztah Koránu a Sunny. Zpočátku byly tyto knihy považovány za rovnocenné. Právníci přistupovali k této otázce většinou tak, že předpisy obsažené v Koránu jsou obecnou formou, kterou Sunna rozvádí a upřesňuje. Samotná Sunna obsahuje zprávy o činech Proroka Muhammada, které se nazývají *hadíth*. *Hadíthů* již za Prorokova života vznikalo obrovské množství a jejich pravost byla pochybná. Sám Muhammad jejich masovému šíření přispěl svým výrokem: *Narazíte-li na dobrý výrok, neváhejte ho přiřadit k mému jménu, určitě jsem jej pronesl.* *Hádíthy* byly podrobeny důkladným rozborům a tříděním, výsledkem bylo jejich rozdělení do tří skupin:

1. *sahíh* (správné), ty které neměly vážných nedostatků a neexistoval rozpor o jejich pravosti
2. *hasan* (dobré), neúplné *hádíthy*, či ty, o jejichž pravosti nepanuje úplná shoda
3. *da'íf* (slabé), panují vážné pochybnosti o pravosti.

Vzhledem k šíitské majoritě v Íránu je třeba poznamenat, že šíité pěstovali vlastní tradici přístupu k Sunně, stejně jako k výkladu Koránu. Před termínem *hadíth* upřednostňují název

²⁷ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 5. vyd. Praha: Vyšehrad, 2011. 292 s.

chabar (zpráva). A za pravé považují jen zprávy opírající se o autoritu Alího a jeho potomků.

²⁸ Pro šíity je nejdůležitější sbírka *háđithů* Al Kafi vytvořená al- Kulajnim.²⁹

2.2.3. Idžtihád

Úsilí o vlastní řešení (idžtihád). Mohlo jít o úsilí jedince (idžtihád fardí) nebo skupiny idžtihád džamá'í. ³⁰ Jedná se o pomocný pramen v případě, nelze-li řešení nalézt v Koránu ani Sunně. Tato metoda klade velké nároky na znalosti právní teorie *usúl al-fikh*, znalosti teologické a schopnost argumentace. Protikladem je zásada *taklíd*, tj. nápodoba.

2.3. Prameny íránského psaného práva

Tyto prameny lze rozdělit do čtyř velkých skupin:

1. Zákon,
2. Jurisprudence,
3. Obyčej,
4. Doktrína.

2.3.1. Zákon

Zákon lze *stricto sensu* chápat jako soubor pravidel chování vydaných zákonodárcem v souladu s ústavou. Ale *largo sensu* mají tato pravidla stejně jako v kontinentálním právním systému hierarchickou strukturu a dle právní síly jsou seřazeny následovně: ústava, legislativa, mezinárodní smlouvy, úřední předpisy a nakonec směrnice. Ústavě jako nejdůležitějšímu předpisu je věnována samostatná podkapitola.

Zákonem *stricto sensu* rozumíme text schválený Islámským poradním shromážděním v kontextu ústavy a ratifikovaný Radou dohlížitelů, která zkoumá, zda schválené zákony jsou v souladu s ústavou a zásadami islámu. Dále se jedná o zákony, jejichž znění bylo schváleno lidovým hlasováním v referendu.

Mezinárodní smlouva je rovněž pramenem práva, dle článku 9 íránského občanského zákoníku jsou smlouvy mezi íránskou vládou a vládami ostatních států uzavřené ve shodě s ústavou závaznými právními předpisy. K tomu, aby měl mezinárodní dokument takové

²⁸ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 5. vyd. Praha: Vyšehrad, 2011. 292 s.

²⁹ HAERI, Fadhlalla. *Základy islámu: tradice, historie, vývoj, současnost*. Olomouc: Votobia, 1997. 235 s.

³⁰ HUNGR, Pavel, KALVODOVÁ, Věra. *Afroasijské právní kultury*. 1. vydání. Brno: Vydavatelství Masarykovy Univerzity, 2002, s. 99.

postavení, musí být ratifikován Islámským poradním shromážděním, potvrzen Radou dohlížitelů a stejně jako jakýkoli jiný zákon podepsán prezidentem (článek 125 Ústavy).³¹

Poslední z kategorie zákonů jsou úřední předpisy a směrnice. Z hlediska českého práva by se nejspíše jednalo o interní normativní akty. Úřední předpisy a směrnice jsou vydávány Radou ministrů nebo samotným ministrem a reguluje se jimi zejména administrativní chod těchto orgánů a zajištění řádné implementace zákonů (čl. 138).³²

Soudci při výkonu své pravomoci jsou povinni neaplikovat předpisy, které jsou v konfliktu s Ústavou, zásadami islámského práva, nebo ty, k jejichž vydání neměla exekutiva pravomoc. Každý má právo žádat zrušení takového předpisu, k čemuž je oprávněn Správní soud (čl. 170).³³

2.3.2. Jurisprudence

Jurisprudence je dalším pramenem íránského práva, v tomto kontextu se spíše než o právní vědu jedná o rozhodovací činnost soudů, judikaturu. Zákon o jednotnosti soudnictví z roku 1949 stanovuje: *V případě, že některé z poboček Nejvyššího soudu vytvoří odlišný precedent ve skutkově podobném případě, lze na žádost ministra spravedlnosti, předsedy daného soudu nebo Nejvyššího prokurátora svolat zasedání Generální rady Nejvyššího soudu. Tato rada posoudí daný sporný případ, pokud se členové většinou hlasů shodnou, jsou pobočky Nejvyššího soudu a všechny ostatní soudy tímto rozhodnutím vázány a nelze jej měnit, jediné opětovným usnesením Generální rady.*³⁴

Rozhodnutí Nejvyššího soudu mají sílu zákona a všechny soudy je musí respektovat. Toto tvrzení se ovšem nevztahuje na rozhodovací činnost ostatních soudů, v praxi ale zpravidla nižší soudy respektují judikaturu soudů vyšších.

2.3.3. Obyčej

Obyčej, tedy pravidlo chování, které je lidmi běžně dodržováno. Kdykoli je právo nedostatečné, protikladné nebo vágní, soudce se vždy snaží věc rozhodnout s odkazem na příslušný obyčej. Přímou v Občanském zákoníku je odkazů na obyčej několik, například v článku 220: *Smlouvou se smluvní strany zavazují vykonat nejen to, co výslovně uvádí,*

³¹ *Constitution of The Islamic Republic of Iran*. 1. Vydání, Berkeley: Mizan Press, 1980, s. 74.

³² *Constitution of The Islamic Republic of Iran*. 1. Vydání, Berkeley: Mizan Press, 1980, s. 77.

³³ *Constitution of The Islamic Republic of Iran*. 1. Vydání, Berkeley: Mizan Press, 1980, s. 88.

³⁴ ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008, s. 65.

ale jsou vázány všemi důsledky, které vyplývají ze smlouvy podle zvykového práva a praxe, nebo na základě zákona.³⁵

2.3.4. Doktrína

Doktrína neboli názory právních učenců jsou dalším podpůrným pramenem práva. V případech, kde se právo jeví jako nedostatečné, a za předpokladu, že soudce nemůže vynést rozsudek na základě výše zmíněných pramenů, může soudce své rozhodnutí podpořit názory právníků a právních teoretiků. Současné názory právních od

borníků pomáhají odhalovat nedostatky v existujícím právu s pozitivním vlivem na tvorbu nových zákonů.³⁶

2.3.5. Ústava

Ústava islámské republiky Íránu (dále jen ústava) se skládá ze 177 článků, které jsou obsaženy ve 14 kapitolách.

Složení je následující:

Preambule

1. Základní principy
2. Úřední jazyk, písmo, kalendář a státní vlajka
3. Lidská práva
4. Ekonomika a finanční záležitosti
5. Právo národní suverenity
6. Moc zákonodárná
7. Rady
8. Duchovní vůdce a vedoucí rada
9. Moc výkonná
10. Zahraniční politika
11. Moc soudní
12. Rozhlas a televize (mass media)
13. Nejvyšší rada národní bezpečnosti
14. Změny ústavy

³⁵ *The Civil Code of The Islamic Republic of Iran*. [online]. alaviandassociates.com, [cit. 1.4. 2012]. Dostupné na <<http://www.alaviandassociates.com/documents/civilcode.pdf>>.

³⁶ ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008, s. 65.

Přistupme nyní k samotnému rozboru ústavy. Textu jednotlivých článků předchází velmi obsáhlá Preambule. Je členěna na prolog a dalších třináct částí (Úsvit revoluce, Islámská vláda, Hněv lidu, Cena zaplacená lidem, Forma vlády, Žena v ústavě, Zmocnění islámských právních učenců, etc.). Pro Preambuli je charakteristický patos, emocionální vyjádření ideálů a východisek, na nichž ústava stojí.³⁷ Velice ostře se vymezuje vůči původnímu režimu, který popisuje jako zkažený, despotický. Vyzdvihuje osobnost Chomejního, kterého označuje za *drahého marja'-i taqlid ajatoláh al-Uzma imam Chomejní*. Ideově zdůvodňuje existenci jednotlivých mocí ve státě, přičemž bohatě odkazuje na Korán. Při četbě je na první pohled patrné radikální a revoluční ladění reflektující dobu svého vzniku.

Základní principy fungování státu upravují články 1 až 14. Článek 1 stanoví, že Írán je islámskou republikou.³⁸ Jde o snahu spojit demokratický prvek s prvkem teokratickým. Pro islámský stát není obvyklé, aby svou suverenitu zakládal na podpoře lidu, jako je tomu v tomto případě. Lid se však za suverénní v žádném případě nepovažuje.³⁹ Tento fakt je vyjádřen v článku 2, kde jsou objasněny ideové principy státu, a to zejména víra v jednoho Boha.⁴⁰ V tomto článku jsou vyjádřeny ty nejobecnější principy, od kterých se odvíjejí ostatní.

Článek 3 vypočítává cíle vlády iránské republiky, například vzestup veřejného uvědomění ve všech oblastech skrze správné používání tisku a televize. Jak se lze dozvědět i z dalších článků, kontrola v této oblasti je značná a v ústavě je této problematice vymezena samostatná kapitola.

V článku 4 je stanoveno, že všechny záležitosti státu stejně jako ostatní články ústavy musí být v souladu s kritérii islámského práva. V případě pochybností či vzniku sporů je působnost svěřena Radě dohlížitelů.

V článku 5 je stanoveno, že v době nepřítomnosti Pána času jsou vláda a vedení státu svěřeny do rukou právních znalců- *faqih* a článek určuje, jakými znalostmi a schopnostmi by měli disponovat.⁴¹

³⁷ *Islámská revoluce v Íránu byla odkojena krví stovek mladých věřících, žen a mužů, kteří se střetli s palbou na úsvitu a s pokřikem "Allahu akbar"...*

³⁸ *Forma vlády Íránu je Islámská republika podporovaná iránským lidem na základě dlouhodobé viry v suverenitu a pravdu koránské spravedlnosti, v referendu ze dnů 29. a 30. března 1979, skrze souhlasné vyjádření 98,2% oprávněných voličů, konaném po vítězné islámské revoluci vedené imámem Chomejním.*

³⁹ JEŘÁBEK, Tomáš. *Komparativní konstitucionalistika zemí Blízkeho východu*. v Brně, 2006. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita.

⁴⁰ Absolutní suverenita nad světem a člověkem náleží Bohu.

⁴¹ Nepřítomný pán času je Dvanáctý imám, *mahdí*.

Typickým pro ústavy islámských zemí je pak článek 11, který je prohlášením jednoty všech muslimů.

Poslední tři články řeší vztah k jiným právním školám a svobodu vyznání. Státním náboženstvím Íránu je šíitský islám založený na škole Džafari (škola dvanácti imámů). Ostatní islámské školy jsou plně respektovány a jejich vyznavači se mohou řídit dle vlastní jurisprudence, a to ve věcech osobního statusu a náboženského vzdělávání. V soudním řízení o těchto záležitostech bude jejich právo aplikováno.

V článku 13 jsou vyjmenovány náboženské skupiny, jejichž svoboda vyznání je uznávána. Jde o zoroastrovce, židy a křesťany. Tento výčet je taxativní díky působení konzervativních náboženských skupin. U všech ostatních budou respektována jejich lidská práva, budou-li jednat v souladu s principy islámu.

Úřední jazyk, písmo, kalendář a státní vlajku řeší články 15-18. Úředním jazykem v Íránu je perština, ale vzhledem k tomu, že arabština je jazykem liturgickým, je povinně vyučována na základních i středních školách.

Úpravu lidských práv lze nalézt v článcích 19- 42. Podle článku 20 je svoboda všech lidí, mužů i žen před zákonem zaručena ovšem s dodatkem, je-li to v souladu s kritérii islámu. Tento dodatek se ostatně vyskytuje v řadě článků týkajících se lidských práv, například svobody tisku, svobody se pokojně shromažďovat a sdružovat. Článek 34 upravuje právo svobodného přístupu k soudům, článek 37 pak presumpci neviny, článek 38 zakazuje mučení jako metodu výslechu.

Hospodářství a finanční záležitosti řeší články 43- 55. Hospodářství Íránské islámské republiky tvoří tři sektory: státní, soukromý a smíšený. Státní sektor zahrnuje všechna zásadní průmyslová odvětví, zahraniční obchod, bankovníctví, pojišťovnictví, energetiku, rádiové a televizní vysílání, železnice, etc. Smíšený sektor zahrnuje zejména produkci a distribuci. Soukromý sektor pak pojímá zemědělství, chovatelství, obchod a služby, které jsou v doplňkovém postavení k státnímu a smíšenému sektoru.

Právo národní suverenity upravují články 56-61. *Absolutní suverenita náleží Bohu, ten učinil člověka pánem svého osudu. Lidé vykonávají toto právo způsoby určenými v následujících článcích.* Státní moc se dělí na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Tyto moci jsou na sobě nezávislé a komunikaci mezi nimi zprostředkovává prezident republiky. V záležitostech mimořádné důležitosti může zákonodárná moc vyhlásit referendum. Každá žádost o vyhlášení musí být schválena dvoutřetinovou většinou Islámského poradního shromáždění. Žádná lidová iniciativa v tomto směru není zakotvena.

Změny ústavy zakotvuje článek 177. Ústava nemá neměnný charakter, avšak její změna představuje zvláštní proces a schvalování speciálním orgánem vytvořeným pro tyto účely. Úlohy ústavodárce a zákonodárce jsou tak odděleny. Tento článek jmenuje principy, které však změněny být nemohou, zejména státní náboženství, forma státu, podřízenost zákonů islámským principům, oficiální právní škola, cíle státu. Na počátku procesu stojí Duchovní vůdce, který po projednání se Smírčí radou vydá edikt, v němž specifikuje novelu a postoupí ji prezidentovi. Dále je novela předložena Radě pro revizi ústavy. Po schválení v Radě pro revizi ústavy podepíše znění novely Vůdce. Novela je konečně platná, pokud je schválena v lidovém referendu nadpoloviční většinou hlasů. Je vidno, že role Vůdce je v tomto procesu klíčová, neboť změnu iniciuje a současně může nepřidělením svého podpisu zabránit jejímu vstupu v platnost.

Články věnující se rozdělení mocí ve státě jsou předmětem samostatné kapitoly této práce.

2.4. Sunnité a šíité

2.4.1. Původ rozkolu a rozdíly

Po Prorokově smrti roku 632 vyvstala otázka, kdo je nyní povolánou osobou stanout v čele náboženské obce. Jako Muhammadovi nástupci přicházeli v úvahu dva kandidáti, jeho tchán Abú Bakr a bratranec Alí, který byl současně manželem Prorokovy dcery Fatimy. Titul nástupce připadl Abú Bakrovi, který se tak stal *chalífem*. Z tohoto titulu byl vojenským vůdcem (*amír al-mu'minín*) i náboženským vůdcem (*imám al-muslimín*).⁴²

Během prvních staletí existence islámu znamenaly pojmy sunni a šíi různé věci, teprve v jedenáctém a dvanáctém století se tyto pojmy ustálily na svém současném významu. Sunni znamená, *ten, kdo následuje Sunnu*. Tento termín byl původně užíván frakcí muslimů, kteří přijali abbásovskou vládu a zdůrazňovali význam jejího pokračování. Po více než sto letech od smrti Proroka se tento pojem začal užívat k rozlišení mezi majoritní skupinou muslimů a šíity, tedy skupinou muslimů loajální ke straně Alího. Sunna rovněž označovala ty, kteří se odvolávali pouze na *hadíth*. Pojem *šíi* v prvních letech po Prorokově smrti znamenal *následovník*, myšleno ve vztahu k Alímu.

Šíité jsou přesvědčeni, že Prorok jako svého nástupce jmenoval Alího ibn Abí Táliba, a to na shromáždění v Ghadíru Khumu. Alí pak jako svého nástupce určil svého bratra Hasana a ten pak jmenoval svého bratra Husajna a tímto způsobem následovnictví pokračovalo po

⁴² BALÍK, Stanislav. *Právní dějiny mimoevropských zemí*. 1. vydání. Plzeň: Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, s. 90.

dalších deset generací. Ačkoli šíité s volbou Abú Bakra nesouhlasili, tak se nebouřili proti němu ani následujícím chalífům. Po smrti třetího chalífy byl Alí zvolen jako čtvrtý, musel se však potýkat s úklady ze strany ujmajovského místodržitele v Sýrii Mu'ávije a jeho generála Amr ibn al-Ása. Situace se vyhrotila do té míry, že Alí byl stejně jako jeho předchůdce roku 661 zavražděn. Na místo chalífy nastoupil právě Mu'ávija. Mu'ávija přenesl své sídlo do Damašku, během své vlády výrazně přehlížel učení Koránu a Muhammada. Tento despotický způsob vlády byl odsuzován řadou zbožných muslimů.

Postoj sunnitů a šíitů k vládnutí je velmi odlišný. Obecně sunnité zastávají názor že, *mír pod nespravedlivým vládcem je lepší než anarchie za vlády spravedlivého*.⁴³ Oproti tomu šíité věří, že není možné spravedlivě spravovat světské záležitosti, pokud vládce není odrazem Proroka a jeho učení. Šíité se tak místo k chalífům začali obracet ke svým imámům. Víra v imámy vychází zejména z výkladu Koránu a ústně předávaných příběhů, které vyprávějí, že Prorok prohlásil, že po jeho smrti bude následovat dvanáct spravedlivých vládců, z nichž poslední odejde do utajení. Tato teorie imamátu je součástí pojetí státu, které odlišuje šíitské pojetí státu od sunnitského. Poslední, dvanáctý imám (*imam al-machfí*) podle doktríny odešel roku 874 a tento skrytý imám se vrátí jako *mahdí*, spasitel.⁴⁴ Tuto teorii o návratu ztraceného *mahdího* přepracoval během íránské revoluce ajatolláh Chomejní. Tvrdil, že *mahdí* se vrátí, jakmile se muslimové vrátí k tradičním islámským hodnotám.

Během desátého a jedenáctého století vznikaly různé sbírky příběhů, které položily základ budoucí šíitské teologie. Primární směr šíitské myšlenkové školy vešel ve známost jako právní škola Dža'fari. Do třináctého století se vyvinulo plně formované *fikh* a byly zakládány sbírky *hadíthů*. Tyto sbírky se staly styčným bodem pro zbožné šíity. Mezi první významné šíitské vědce se řadí Al-Mufid, který byl považován za jednoho z tvůrců *kalámu*.⁴⁵ Al-Murtada byl dalším vědcem šíitské teologie, ve svém učení zdůrazňoval nutnost uplatňování intelektu a logického myšlení. V průběhu čtrnáctého století se o rozvoj právní vědy zasadili Al-Muhakkik a Alama al-Hilli.

Méně významné rozdíly mezi šíity a sunnity se projevují v některých aspektech bohoslužeb a *fikhu* (například institut dočasného manželství).

⁴³ HAERI, Fadhlalla. *Základy islámu*. 1. vydání. Olomouc: Votobia, 1997, s. 89.

⁴⁴ BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

⁴⁵ Teologický systém islámu v 8. až 10. století. Jeho tvůrci přejímali některé prvky z antické filosofie.

Nejzostřenější vztahy mezi těmito dvěma skupinami panovaly v období safiovské a osmanské říše. V průběhu devatenáctého a dvacátého století pak přední *ulamá* věnovali mnoho úsilí k nastolení smířlivější atmosféry.⁴⁶

Můžeme tedy shrnout, že hlavní rysy odlišující šíitskou dogmatiku od sunnitské, jsou následující:

- a) Víra v imámy včetně tzv. skrytého imáma a přenesení jeho schopností na mudžáhidy, kdy se tak světská moc dostává do podřízeného postavení k duchovenstvu.
- b) Víra v příchod spasitele *Mahdího* (skrytého imáma). V této víře tak lze spatřovat tzv. mesianismus.⁴⁷ Jinými slovy šíité naplnění společenského ideálu teprve očekávají, zatímco sunnité jej vidí v rané islámské obci.⁴⁸
- c) Šíité převzali od myšlenkového proudu *mu'tazila*⁴⁹ některé prvky, jako je pojetí Boží jedinství, Boží spravedlnosti nebo lidské vůle.
- d) Vzhledem k prosazování Alího nástupnictví, nepovažují šíité první tři chalífy za legitimní.
- e) Jak pro sunnity, tak také pro šíity jsou *hadíthy* pramenem práva. Šíité však vypouštějí nevyhovující části, především ty, které by zpochybňovaly nástupnictví Alího.
- f) Sunnitům jeden z pilířů islámu ukládá vykonat alespoň jednou za život pouť do Mekky. Šíité putují nejen do Mekky, ale i do Medíny a k hrobům imámů.⁵⁰

Šíité v současnosti představují asi jen deset procent z celosvětového zastoupení muslimů. Jejich největší koncentrace se vyskytuje právě v Íránu, dále pak v jižním Iráku, Bahrajnu, východním Turecku, Azerbajdžánu a jižním Libanonu.

⁴⁶ HAERI, Fadhlalla. *Základy islámu*. 1. vydání. Olomouc: Votobia, 1997, s. 87-92.

⁴⁷ Víra v příchod Mesiáše, spasitele, objevuje se v množství náboženských hnutí, např. judaismus.

⁴⁸ KROPÁČEK, Luboš. *Islámský fundamentalismus*. 1. Vydání. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 185.

⁴⁹ *Mu'tazila* je myšlenkový proud, který zavedl do islámu racionalismus z řecké filozofie a položil základ systematiky sunnitské dogmatiky. PAVLINCOVÁ, s. 412.

⁵⁰ PAVLINCOVÁ, Helena. *Slovník judaismus, křesťanství, islám*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 445.

2.4.2. Ší'a v Íránu

Ší'u lze za státní náboženství označovat od roku 1501, kdy tak byla s konečnou platností uznána. Do příchodu islámu byl převládajícím náboženstvím zoroastrismus. Pro tuto změnu byl přelomový rok 637 a bitva u Qádísije, kdy byla perská vojska drtivě poražena arabskými kmeny, a islám se stal majoritním náboženstvím.⁵¹

V soudobém Íránu se uplatnila šiitská odnož *ithná ašaríja* (*neboli ší'a dvanácti imámů*), tato odnož je z hlediska počtu věřících neúspěšnější sektou.⁵²

2.4.3. Šiitské duchovenstvo

Vzhledem k faktu, že šiité věří v božský charakter imámátu, je tento nadřazen moci světské. Duchovenstvo tak fakticky ovládá nejen věrouku, ale také legislativu, soudnictví, řízení a vedení náboženské obce, jeho pravomoci jsou velmi široké. Má řadu možností zasáhnout, pokud by moc světská, dle jejich uvážení, intervenovala negativně do islámské doktríny.

Nejvýše postavenou institucí je Shromáždění ulamá, které je tvořeno skupinou nevýznamnějších mudžahidů. Jejich svoboda rozhodování a výkladu Koránu je mnohem větší než u sunnitů. Sunnité musí následovat některou ze čtyř právních škol. Ulamá do kontaktu s běžnými věřícími prakticky nepřicházejí, tento úkol přísluší nižším duchovním, kteří se nazývají *mollové* a dále pak specifické skupina duchovních (*rozeuchánové*), kteří působí při smutečních obřadech. Každá skupina nižších duchovním má svůj úkol, např. šejchové a pírové, vedou žáky pomocí daných technik ke spojení s Bohem.⁵³

V roce 1989 se celkový počet íránských duchovních odhadoval na devadesát až dvě stě tisíc osob. Z tohoto počtu se vydělovalo asi dvě stě duchovních, kteří dosáhli stupně *ajatolláha*. V současnosti v Íránu působí patnáct duchovních nejvyššího stupně *ajatolláh-ol-ozmá*, velký ajatolláh. Většina duchovních se zabývá vědeckou činností a jen menšina z nich je pak politicky aktivní. Tito se dělí na *ultrakonzervativní* (*Hodždžatí*) a *umírněné reformní* (*Maktabí*). Je tak na místě rozlišovat politicky aktivní duchovní a duchovní s náboženskou autoritou. Vnitřní struktura duchovenstva je dána zejména vztahy příbuzenství a ovlivněna majetkovými vztahy, bez těchto vztahů je kvalifikační postup v hierarchii prakticky nemožný.

Mocenskou oporou jsou íránskému duchovenstvu především revoluční gardisté (*pásdárán*) a *basídžiové*, kteří dozorují dodržování islámského práva v praxi.

⁵¹ AXWORTHY, Michael. *Dějiny Íránu*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 64.

⁵² KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 3. vydání. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 187.

⁵³ PAVLINCOVÁ, Helena. *Slovník judaismus, křesťanství, islám*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 445.

Socioekonomickou podporu duchovenstva pak představují *bazár* (tradiční trh, obchodníci) a islámské nadace (*bonjád*).⁵⁴

Jak již bylo zmíněno, za tvůrce šíitské právní a ideologické doktríny považujeme *fuqahá*⁵⁵. Právě díky nim se šía změnila v propracovanou státoprávní teorii.⁵⁶

2.5. Model vládnutí *velájat-e faqíh*

Tato teorie vládnutí reflektuje Chomejního představu o ideálním státu, právně je zakotvena v ústavě z roku 1979. V překladu *velájat-e faqíh* znamená vládu islámských právníků, přičemž slovo *velájat* znamená místodržitelství, což zdůrazňuje pouhou dočasnost takové vlády. Tato vláda má trvat pouze do příchodu *mahdího*, než se tak stane, k vládě je povoláno duchovenstvo, které je jako jediné oprávněno vykládat Boží vůli a vůli *mahdího*.

Velájat-e faqíh je založen na neomezené autoritě právních učenců, kteří jsou současně zmocnění k řízení celé *ummy*. Toto zmocnění vychází od samotného Boha. Původně bylo zmocnění dáno Muhammadovi, po jeho smrti pak Alímu a po jeho smrti přešlo na imámy. Lid v tomto systému zastává nevýznamnou roli, schvaluje sice vládu, ale jinak jeho úloha spočívá v podpoře učenců při jejich státoprávní činnosti.

2.5.1. Význam *velájat-e faqíh*

Samotný název této teorie je arabského původu, v Koránu bychom našli řadu odvozených slov, například *wilayat* (*vláda, vládnutí*), tento pojem je chápán jak v pozitivním, tak v negativním smyslu. Negativní *wilayat* představuje uvědomění si každého muslima jeho náležitost k ummě a nikoli zákaz, ale omezení styku s nemuslimy. Pozitivní *wilayat* se pak zaměřuje na vzájemné vztahy mezi muslimy, nabádá k přátelství, pomoci a lásce k imámátu.

V islámské právní nauce rozeznáváme několik významů termínu *wilayat*, například:

1. *Wilayat al-Qaraba*: tento typ vládnutí (autority) je dán otci nebo dědečkovi, a to nad nezletilými osobami, nebo osobami duševně nemocnými. Z pozice této autority jsou povinni jednat jako opatrovníci těchto osob v právních věcech.

⁵⁴ GOMBÁR, Eduard. *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2001, s. 126.

⁵⁵ Plurál od slova *faqíh*, právní učenec.

⁵⁶ MENDEL, Miloš. *Islámská výzva*. 1. vydání. Brno: Atlantis, 1994, s. 83-84.

2. *Wilayat al-Qada'*: podle teorie imámátu má pouze *mahdí* výhradní pravomoc vykonávat soudní moc a tato pravomoc je na něj delegována Bohem. V době jeho nepřítomnosti však může tuto pravomoc vykonávat schopný *faqih*.
3. *Wilayat al-Hakim*: v tomto případě je autorita dána stálému justičnímu administrativnímu orgánu (*hakim*), ten dohlíží nad zájmy osob, které nemají opatrovníka, ačkoli by jej měly mít.

Koncept *wilayat* zahrnuje mnoho stupňů autorit. Nejvyšší formou autority propůjčené *faqihům* je univerzální typ *wilayat al-Amma*. Dle autora Ahmada Vaeziho mnoho lidí chybně dovozuje, že *velájat-e faqih* odkazuje pouze na tuto univerzální autoritu, ačkoli přitom odkazuje na celý rozsah místodržitelství učenců po dobu absence skrytého imáma.

Ústřední osobou v tomto systému je *walí*, právní učenec splňující dané podmínky.⁵⁷ *Walí* bývá někdy označován též jako *faqih*, učenec islámského práva. Tito učenci působí ve dvou oblastech, dohlíží nad správou majetku nezletilých osob, nad nadacemi etc. Druhá sféra jejich působení je obecná, jsou povoláni k vytváření islámského státu.⁵⁸ Na mnoha místech Koránu Bůh sám sebe označuje jako *ochránce věřících- Wali ul-Mumineen*.

Alláh je Ochráncem věřících [kapitola 3, verš 68]

Alláh je Ochráncem těch, kdož v něj věří [kapitola 2, verš 258]

Dle Koránu bylo toto ochránítelství delegováno na Proroka, tudíž jeho autorita má božský původ. Tato delegace přešla na Alího a imámy, kteří tak zastávají úlohu ochránců věřících (*Wali ul-Mumineen*). Samotné slovo *walí* se v arabštině používá především k označení těchto významů: přítel, opora, věrný, ochránce. Vezmeme-li v úvahu obsah těchto slov, stává se zřejmým, že se vztahují na samotné *wilájat* (vládnutí) vzhledem k odvození tohoto pojmu od slova *walí*.⁵⁹

2.5.2. Ajatolláh Chomejní a *velájat-e faqih*

Ajatolláh Chomejní díky své pozici nejvyšší náboženské autority výrazně ovlivnil mezinárodní vnímání šíitského islámu, a to právě díky koncepci *velájat-e faqih*. Podstatou této doktríny je víra v islámskou vládu jako v nejlepší dočasné řešení. Chomejní trval na tom, že šíitští muslimové nemohou čekat na návrat skrytého imáma. Nicméně tato doktrína představuje jasný odklon od tradičního náboženského establishmentu a je založena na

⁵⁷ Mužské pohlaví, duševní zdraví, znalý islámu, musí být zároveň *mudžahidem* (osobou oprávněnou k idžihádu), musí být spravedlivý.

⁵⁸ BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

⁵⁹ VAEZI, Ahmad. *Shia Political Thought*. London: Islamic Centre of England, 2004. 215 s.

Chomejního vnímání islámu. Představuje teoretický základ vlády v Íránu. Chomejní tvrdil, stejně jako většina zastánců islámského státu, že islám je stejně tak náboženstvím, jako státem. Tento argument je postaven na nábožensko-politickém společenství založeném Prorokem v Medíně a je považována za konečný důkaz toho, že islám musí jít vždy ruku v ruce s islámským státem. Dle Chomejního je autoritativní vedení lidu nezbytným nástrojem k větší islamizaci společnosti. Definoval ideální islámskou společnost v čele s charismatickým vůdcem respektujícím Boží pravidla a pravidla imámů. Z Chomejního doktríny je možno dovodit pravidla, jichž se dovolává. Chomejní svou teorii staví jak na racionálních, tak i tradičních základech. Za racionální aspekt je považována skutečnost, že vláda právních učenců bude pokračováním vlády Proroka a imámů. Doktrína se ve svých východiscích důsledně drží tradičního islámského směru bez výslovné inspirace západními zeměmi. Chomejního doktrína je však problematická v tom, že čerpá ze stejných tradic a historie jako hlavní islámské duchovní směry a přesto dochází k naprosto odlišným závěrům, ke kterým by dle některých autorů nemohl dojít bez alespoň částečné inspirace západními vzory. *Velájat-e faqih* měla v šíitské historii jen malý precedent, před uvedením této teorie v život bylo typické apolitické náboženské vedení. Během periody čekání na *mahdího* většina náboženských vůdců neshledávala existenci žádné legitimní vlády. Za této situace Chomejní podporoval a nakonec také legitimoval vládu učeného duchovenstva. Náboženské zřízení v Íránu již mělo významný vliv na veřejnou sféru, přičemž realizace Chomejního pojetí byla jen pokračováním a prohloubením tohoto stavu. Doktrína stojí na dvou styčných bodech. Prvním je teorie islámského státu a druhým je představa moderního státu a jeho politické síly. Chomejní spoléhal na lid jako na hnací motor, který měl realizovat jeho model vlády. Jeho postoj koresponduje se současným pojetím národního státu. Rovněž stojí za povšimnutí, že ve své doktríně Chomejní pracuje s pojmem republika, který je jinak v islámské historii nelze nalézt. To jen zdůrazňuje Chomejního dualitu co do odůvodnění jeho teorie, která evidentně vychází z revolucí uskutečněných po celém světě, přičemž důraz klade na francouzskou revoluci. V případě této teorie tak můžeme hovořit o fúzi islámského tradicionalismu a moderních teorií státu.⁶⁰

Pro úplnost je třeba doplnit, že *velájat-e faqih* není jedinou státoprávní teorií šíitského islámu. V rámci šíi je možné vydělit dvě koncepce vlády, a to podle způsobu odvození legitimacy vlády. Za prvé je legitimita odvozena ze společenské smlouvy a podstatou druhého konceptu je povinnost vlády k trvalému zdokonalování lidu. Legitimitu takové vlády se tedy

⁶⁰ ANDERSSON, Jonas. *Is Iran an Islamic State?*. Jönköping, 2009. Bakalářská práce. Jönköping University.

odvozuje z jejího jednání, zda je v souladu se zákonem. Mezi okrajové teorie počítáme teorii vlády na základě legitimace národem, teorii konstitucionální vlády na základě šarií, teorii absolutní vlády učenců a teorii vlády volených *faqíhů etc.*⁶¹

⁶¹ BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

3. Ústavní systém Íránu

V předchozích kapitolách byly zhodnoceny teologické základy Islámské republiky, v této kapitole se budeme zabývat jednotlivými politickými institucemi a jejich vzájemným postavením ve státě. Podrobně se budeme věnovat následujícím institucím: Islámský vůdce, Parlament, tj. Islámské poradní shromáždění (*Madžilis-e šúráje islámi*), prezident, Rada dohlížitelů (*Šúra-je negáhbán*), Rada odborníků, Smíčí rada a organizace justice.

3.1. Moc zákonodárná

Moc zákonodárná v Íránu vykonává Parlament, nebo jinak Islámské poradní shromáždění, a kontrolní funkci nad ní vykonává Rada dohlížitelů. Parlamentní tradice v Íránu funguje již od perské revoluce (1906 až 1911), během níž byl zřízen stodvacetičlenný Parlament v souladu s ústavou z roku 1907. V tomto Parlamentu mělo početné zastoupení šiitské duchovenstvo. Mimo jiné disponovalo právem posuzovat, zda jsou přijímané zákony v souladu s islámským právem (princip *mašrú'íjat*). Za trvání šáhova režimu byl vliv duchovenstva v Parlamentu omezen, jako instituce však fungoval až do revoluce 1979.⁶²

Původně od roku 1949 existoval dvoukomorový Parlament tvořený Národním shromážděním a Senátem. Tento Parlament byl po revoluci v roce 1979 rozpuštěn a nahrazen Parlamentem jednokomorovým. Původní představa obsazování křesel duchovními osobami, na základě Chomejního volby, neuspěla. Právní zakotvení nalezneme v ústavě, v článcích 62 až 99.⁶³

Parlament se skládá z 270 členů, jejichž počet může být dle ústavy s ohledem na socioekonomické, politické, geografické a jiné faktory zvyšován každých deset let.⁶⁴ Přičemž nesmí být zvýšen o více než dvacet členů za každých deset let. Ústava rovněž zaručuje zastoupení minoritních náboženství, stanovuje totiž, že zoroastristé, židé, chaldénští křesťané a arménští křesťané budou každý volit po jednom zástupci.

Dle článku 64 ústavy Parlament vykonává moc zákonodárnou, což může ve výjimečných případech nahradit lidové hlasování formou referenda. Tento způsob legislativy

⁶² GOMBÁR, Eduard. *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. 1. Vydání. Praha: Karolinum, 2001, s. 131.

⁶³ BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785-804.

⁶⁴ Tento je počet uváděný ústavou a literaturou, aktuální počet členů parlamentu je 290.

je jako prvek uznání národní suverenity a vývoje zakotven v článku 59 ústavy.⁶⁵ Po vítězství islámské revoluce se naskytly pouze tři příležitosti pro konání referenda, a to v dubnu 1979 za účelem určení systému vládnutí, rovněž v roce 1979 k ratifikaci ústavy a její revizi v roce 1989.⁶⁶

Ačkoli je Islámské poradní shromáždění označováno jako Parlament, nelze jej zaměňovat s orgánem parlamentu, jak jej vnímáme například v České republice. Každé zasedání Islámského poradního shromáždění je zahajováno čtením vybraných veršů Koránu. Poslanci nejsou voleni z kandidátní listiny politické strany, jíž jsou členy, nýbrž sami za sebe.

Pro členy Parlamentu neplatí soudní imunita, ale výhradně indemnita dle článku 86, který stanovuje, že členové Shromáždění mohou volně vyjadřovat vlastní názory při plnění svých povinností jako volených zástupců, nemohou být stíháni nebo zatčeni za prohlášení učiněná na Shromáždění a při hlasování.

3.1.1. Volby

V ústavě je otázka voleb do Parlamentu upravena v člancích 62, 65 a 66. Členové Parlamentu jsou voleni na funkční období čtyř let prostřednictvím všeobecné, přímé a tajné volby. Aktivní volební právo mají obyvatelé Íránu starší šestnácti let, přičemž tato úprava platí teprve od revolučního roku 1979. V předchozím režimu bylo aktivní volební právo podmíněno dosažením věku osmnácti let. V současné době mají ženy pasivní i aktivní volební právo, je nutné podotknout, že jej získaly až v roce 1963. V případě pasivního volebního práva je věková hranice dána rozmezím 25 až 75 let. Dosažení věkové hranice není jedinou podmínkou, kterou musí kandidáti splňovat. Potenciální členové Parlamentu musí předložit doporučení duchovního a minimálně dvaceti občanů svého volebního obvodu a musí být vysokoškolsky vzdělaní (tato podmínka byla zavedena před volbami v roce 2000, do té doby stačila pouhá gramotnost). Dále se musí jednat o věřící osoby, které svou víru aktivně vykonávají, tedy zasazují se o rozvoj islámu a Islámské republiky. Poslední podmínkou je podpora ústavy Islámské republiky. Splnění všech těchto podmínek kontroluje Rada dohlížitelů.⁶⁷ Rada vydává konečné stanovisko, zda je kandidát způsobilý k volbě. Pokud je rozhodnutí zamítavé, má kandidát možnost jej napadnout, ale jeho možnosti jsou velmi

⁶⁵ V důležitých ekonomických, politických, sociálních a kulturních otázkách, může funkci zákonodárního orgánu, prostřednictvím lidového hlasování, plnit referendum. Jakákoli žádost o konání referenda musí být schválena dvěma třetinami všech zástupců.

⁶⁶ 98,2 % občanů volilo pro Islámskou republiku.

⁶⁷ BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

omezené. Mnoho kandidátů je tak před každými volbami odmítnuto, prostřednictvím Rady tak stát zasahuje do svobody voleb.

Pro volby v roce 2000 bylo užito dvoukolového volebního systému. Zákonem je dán určitý počet míst, která mají být zaplněna v jednotlivých volebních obvodech. Po prvním kole voleb se sčítají odevzdané hlasy a kandidáti, kteří obdrželi nejvíce hlasů a současně dosáhli vyžadovaného minimálního procenta hlasů, získávají křeslo v Parlamentu. Počet kandidátů, kteří mohou získat křeslo v prvním kole, je omezen počtem míst v daném volebním obvodu a dosažením minimální procentuální hranice. V prvním kole není vyžadována absolutní většina hlasů, dostačující je 25% většina. Pokud po prvním kole stále zůstávají neobsazená křesla, koná se druhé volební kolo. Ve druhém kole se utká dvojnásobný počet kandidátů, než-li je počet neobsazených míst v jednotlivých volebních obvodech. Pokud by počet kandidátů nebyl dvojnásobný, provede se volba jednoduše ze zbývajících kandidátů. Ke zvolení kandidátů ve druhém kole postačuje prostá většina hlasů voličů.⁶⁸

Po konání voleb je zasedání Parlamentu považováno za právně platné, je-li přítomna 2/3 většina jeho členů. Souhlas 2/3 přítomných členů je potřebný pro schválení vnitřního řádu. Zvolení členové Parlamentu na jeho prvním zasedání skládají přísahu, jejíž znění stanoví článek 67 ústavy.⁶⁹ Členové Parlamentu zvoleni za náboženské minority při skládání přísahy použijí vlastní svaté knihy.

3.1.2. Politické strany

Zmínku o politických stranách v ústavě nalezneme pouze v článku 26 ústavy, který stanovuje: *Vznik společenství, politických, nebo jiných profesních sdružení, jakož i náboženských společností, ať už islámských nebo vztahujících se k jedné z uznávaných náboženských menšin, je povoleno za předpokladu, že nejsou v rozporu s principy nezávislosti, svobody, národní jednoty, kritérii islámu, nebo základy islámské republiky. Nikomu nesmí být bráněno účastnit se výše uvedených skupin, nebo být nucen k účasti na nich.* Ústava tak zajišťuje svobodu shromažďování.

Vzhledem k volebnímu systému není význam politických stran v Íránu tak značný jako v západních zemích. V počátcích vlády generace Pahlaví bylo sdružování do politických

⁶⁸ STAINO, Sara. *Electoral systém in Iran* [online]. Aceproject.org, 15.11.2006 [cit. 1.3.2013]. Dostupné na <<http://aceproject.org/electoral-advice/archive/questions/replies/981474880>>.

⁶⁹ Ve jménu Boha, soucitného, milosrdného a v přítomnosti svatého Koránu, přísahám na svou čest, při Bohu vznešeném a všemohoucím a zavazuji se k ochraně posvátného islámu a budu střežit úspěchy islámské revoluce a základy islámského státu.... *Constitution of The Islamic Republic of Iran*. 1. Vydání, Berkeley: Mizan Press, 1980, s. 53.

stran zcela zakázáno, taková uskupení existovala, ovšem pouze v ilegalitě. O plné legalizaci politických stran můžeme hovořit až od roku 1998, kdy Parlament povolil existenci přibližně pětaticeti politických stran a sta spolků. V rámci politických uskupení probíhá neustálý vnitrostátní boj mezi konzervativními a reformními silami. Za reformní strany uveďme alespoň Uskupení bojujících duchovních, Stranu budovatelů a Organizaci bojovníků islámské revoluce. Z konzervativních politických uskupení pak jmenujme Společnost teheránských bojujících duchovních či Stoupence Alláhovy strany.⁷⁰

3.1.3. Jednání Parlamentu

Jednání Parlamentu je veřejné a zápisy z jednání jsou dostupné v rozhlase a Úředním věstníku. Neveřejná zasedání se mohou konat jen ve výjimečných případech, kdy to vyžaduje důležitý zájem, jako je národní bezpečnost, na žádost prezidenta, na žádost některého z ministrů nebo deseti členů Parlamentu. Ústava ale v takovém případě stanoví, že zákony, které byly přijaty v neveřejném zasedání, jsou platné, pouze pokud schválí jejich obsah Rada dohlížitelů třemi čtvrtinami hlasů přítomných členů (čl. 69).⁷¹

Prezident, ministerský předseda a jednotliví ministři mají právo účastnit se zasedání Parlamentu, a to kolektivně či individuálně. Pokud to členové Parlamentu považují za nutné, jsou výše zmíněné osoby povinny účastnit se zasedání. Kdykoli požádají o slovo, musí jim být uděleno. Kterýkoli požadavek účasti prezidenta, ministerského předsedy nebo ministrů musí být schválen většinou členů.

3.1.4. Pravomoc

Základní pravomocí Parlamentu je vydávání právních aktů. Tato pravomoc nemůže být delegována na žádný jiný orgán nebo osobu (čl. 85).⁷² Parlament může vydávat zákony ve všech věcech, přičemž musí respektovat rámec daný ústavou (čl. 71). Dále je nadán výhradní pravomocí vykládat zákony, tento článek však nevyklučuje možnost soudcovské interpretace. (čl. 73).

Mimo legislativu Parlament vykonává další funkce, z nichž můžeme zmínit:

⁷⁰ GOMBÁR, Eduard. *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. 1. Vydání. Praha: Karolinum, 2001, s. 137-138.

⁷¹ *The Legislative Power: The Islamic Consultative Assembly* [online].iranonline.com, 1996 [cit. 10.3.2013]. Dostupné na < <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/government/constitution-6-1.html>>.

⁷² *The Legislative Power: Powers and Authority of The Islamic Consultative Assembly* [online]. Iranonline.com, 1996 [cit. 10. 3. 2012]. Dostupné na < <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/government/constitution-6-2.html>>.

1. Vyšetřuje stížnosti občanů na činnost Parlamentu, výkonné moci nebo moci soudní. Odpověď doručí v přiměřené lhůtě, a pokud se jedná o otázku veřejného zájmu, musí být rovněž zveřejněna (čl. 90).
2. Má právo vyšetřovat a zkoumat všechny záležitosti v zemi (čl. 76).
3. Ratifikuje mezinárodní smlouvy a dohody.
4. Má některá oprávnění vůči moci výkonné, a to interpelace a interpelace spojené s vyslovením nedůvěry. To je možné jak vůči celé vládě, tak i vůči jednotlivým ministrům. Pokud je člen vlády vyzván, alespoň jednou čtvrtinou členů Parlamentu, je povinen se dostavit a odpovědět na vznesené dotazy (čl. 89).
5. Vyhláší stanné právo v případě nouze, dle článku 79 nesmí být vyhlášeno na dobu delší třiceti dnů.
6. Schvaluje zaměstnávání zahraničních odborníků, jinak článek 82 zakazuje udělování koncesí k zakládání společností a institucí zabývajících se zemědělstvím, obchodem a těžbou.
7. Schvaluje dispozice s vládními budovami a národními poklady (čl. 83).
8. Schvaluje přijímání nebo poskytování půjček či grantů vládou (čl. 80).

3.1.5. Legislativní proces

Zákonodárnou iniciativou disponuje vláda, jejíž návrhy zákonů mohou být Parlamentu předloženy po obdržení souhlasu Rady ministrů. Návrhy zákonů předkládané samotnými členy Parlamentu musí být podpořeny nejméně patnácti dalšími členy (čl. 74). Článek 75 pak zákonodárnou iniciativu omezuje, pokud by na základě navrženého zákona či dodatku k zákonu mělo dojít ke snížení veřejných příjmů nebo zvýšení veřejných výdajů. Parlament jej bude projednávat pouze za předpokladu, že návrh obsahuje rovněž určení způsobu kompenzace takových ztrát. Toto omezení se však nevztahuje na vládní návrhy zákonů.

Proces schvalování návrhu zákona předloženého poslanci počíná prvním čtením návrhu ve Shromáždění. V této fázi již návrh prošel dotčeným výborem a jeho text byl rozeslán poslancům k prostudování. Pokud je návrh schválen v prvním čtení, vrací se zpět do dotčených výborů, které jej detailně projednají. Rovněž mohou poslanci předkládat pozměňovací návrhy, o těch se hlasuje v rámci jednotlivých výborů. Dotčený výbor může rovněž přizvat k projednávání odborníky na danou problematiku.

Následuje druhé čtení, v této fázi mohou poslanci, jejichž pozměňovací návrhy nebyly přijaty ve výboru, požadovat, aby o nich hlasovalo plénum. Pokud je návrh schválen ve

druhém čtení, je předán Radě dohlížitelů k ratifikaci. Toto je běžný legislativní postup. Výhradně zákony prvního stupně důležitosti mohou být schvalovány pouze v rámci výboru. Návrhy druhého stupně důležitosti jsou diskutovány ve dvou po sobě následujících zasedáních komory. V případě návrhů třetího stupně důležitosti rovněž není nutné postupování do výboru. Projednání probíhá na zasedání, na němž byl návrh zákona představen, a to dvoutřetinovou většinou hlasů. Stupeň naléhavosti návrhu zákona musí být schválen prostou většinou poslanců. Některé návrhy nemohou být předloženy jako urgentní, například návrh státního rozpočtu.

Existuje několik stálých výborů, jejichž úkolem je projednávání návrhů, případně jejich schvalování. Mimo tyto stále výbory jsou dle aktuální potřeby zřizovány i výbory přechodné. Počet členů jednotlivých výborů se pohybuje od devíti do patnácti s výjimkou výboru ústavního, který čítá patnáct až jednatřicet členů. Stálými výbory například jsou:

- 1) Vzdělávání;
- 2) Kultura a vysokoškolské vzdělávání;
- 3) Hromadné sdělovací prostředky;
- 4) Ekonomika a finance;
- 5) Rozpočet;
- 6) Průmysl a těžba;
- 7) Bydlení, rozvoj měst, silnic a dopravy;
- 8) Soudní a právní záležitosti;
- 9) zahraniční politika;
- 10) Zdravotnictví a sociální péče;⁷³

3.1.6. Rada dohlížitelů

Informace o fungování Rady dohlížitelů nalézáme již v ústavě z let 1906/7, kdy díky tlaku duchovních působila v počtu minimálně pěti členů a zajišťovala dohled nad přijatými zákony. Postavení tohoto orgánu není samostatné, v ústavě je Rada upravena spolu s Parlamentem, tudíž je řazena pod moc zákonodárnou. Ona sama však zákony nenavrhuje, její funkce spočívá především v kontrole nad legislativou.

⁷³ *Islamic Republic of Iran, The Legislative* [online]. Iranonline.com, 1.12. 2006 [cit. 4.3.2013]. Dostupné na <<http://www.iranonline.com/iran/iran-info/government/legislative.html>>.

Článek 93 stanovuje, že Islámské poradní shromáždění nemá bez současné existence Rady žádnou právní relevanci.⁷⁴ Všechna rozhodnutí Parlamentu musí být zaslána Radě ke schválení. Jedinou výjimkou, kdy může Parlament rozhodnout bez existence Rady, je situace, kdy volí polovinu jejích členů.

Rada je povinna se vyjádřit ve lhůtě deseti dnů a posoudit, zda je navrhovaný zákon v souladu s kritérii islámského práva a ústavou. Pokud ve svém stanovisku Rada shledá, že zákon je rozporný, vrátí jej Parlamentu zpět k projednání. Jestliže Rada nedodrží danou lhůtu, je zákon platně přijat (čl. 94). Ovšem desetidenní lhůta pro přezkum může být v případě komplikovaných zákonů nedostatečná, tehdy může Rada požádat Shromáždění (Parlament) o poskytnutí dodatečné přiměřené lhůty (čl. 95). Není vyloučena ani situace, že Shromáždění nebude s názorem Rady souhlasit. V takovém případě vstupuje do procesu třetí instituce, a to Smírčí rada. K přijetí souhlasného stanoviska k určení, zda je zákon v souladu s islámským právem, postačí bude-li kladně hlasovat většina *fuqaha* (učenců práva). Hlasuje-li se o souladnosti s ústavou, je třeba kladného vyjádření většiny všech členů Rady (čl. 96).

Mimo kontroly nad legislativou vykonává Rada i jiné funkce:

- a) interpretuje ústavu se souhlasem tříčtvrtinové většiny členů;
- b) dohlíží nad volbami do Rady expertů;
- c) dohlíží nad volbou prezidenta;
- d) dohlíží nad volbami do Islámského poradního shromáždění;
- e) vykonává dohled nad průběhem referenda;
- f) členové Rady se mohou účastnit zasedání Shromáždění.

Rada dohlížitelů má celkem dvanáct členů. Z toho šest tvoří *fuqaha*, kteří jsou vybíráni Vůdcem. Zbývající šestici reprezentují muslimští právníci navržení nejvyšším představitelem soudní moci, kteří jsou odborníky v různých právních odvětvích a tuto polovinu volí Islámské poradní shromáždění. Funkční období je šestileté, ovšem po prvních třech letech jsou dva členové z každé skupiny obměněni na základě losování (čl. 92). Ústava nevylučuje znovuzvolení.

Rada jako instituce bývá často kritizována pro její zkostrnatělý a restriktivní přístup, zejména vzhledem k přehnanému odmítání kandidátů do Parlamentu a přílišnému zasahování do jeho činnosti.

⁷⁴ BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

3.1.7. Smírčí rada

Smírčí rada bývá nazývána jako Shromáždění k upevnění zájmů islámského pořádku (*majma`a-e tashkhis-e maslehat-e nezam*).⁷⁵

V platné ústavě nebylo normováno žádné ustanovení, které by řešilo případné názorové střety mezi Islámským poradním shromážděním a Radou dohlížitelů. V praxi takové spory tedy řešil Vůdce, jako nejvyšší autorita byl nadán pravomocí kontroly nad všemi státními orgány. Se vzrůstajícím počtem takových sporů současně rostla míra účasti Vůdce na legislativním procesu a nezávislost moci zákonodárné tak byla ohrožena. Z tohoto důvodu v únoru 1979 ajatolláh Chomejní vydal dekret, jímž založil Smírčí radu. Tato instituce vykonává funkci rozhodce v případě sporů mezi Radou dohlížitelů a Shromážděním a zároveň působí jako poradní orgán Vůdce.

Smírčí rada byla do ústavy inkorporována prostřednictvím článku 112 po revizi v roce 1989. Ústava tak Smírčí radě přiznává tyto funkce:

1. rozhodce mezi Radou dohlížitelů a Shromážděním;
2. poradní orgán Vůdce;
3. podává návrhy k řešení systémových problémů, které nejsou řešitelné běžným způsobem;
4. vybírá jednoho právního znalce do Dočasné vůdčí rady.

Je nutné podotknout, že Smírčí rada nemá žádnou zákonodárnou moc a nemůže zasahovat do rozhodnutí Shromáždění, ke slovu se dostává jedině v případě sporu mezi Shromážděním a Radou dohlížitelů.

Je tvořena dvěma skupinami stálých a nestálých členů, jmenovaných Vůdcem. Ústava mlčí o jejich počtu a kvalifikaci, v tomto ohledu má Vůdce *volnou ruku*. Dne 14. dubna 2012 byli jmenováni noví členové Smírčí rady na funkční období pěti let. Současný počet členů čítá devětatřicet osob a předsedou je Akbar Hashemi Rafsanjani.⁷⁶

⁷⁵ BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

⁷⁶ FARANI, A. *The Expediency Discernment Council of the System* [online].iranonline.com, 4. 11. 1997 [cit. 4.3. 2013]. Dostupné na <<http://www.iranonline.com/iran/iran-info/government/Expediency.html>>.

3.2. Moc výkonná

3.2.1. Prezident (*ra'ís-e džomhúr*)

Druhým nejvlivnějším ústavním činitelem je po Vůdci právě prezident. Není náhodou, že ústava se vyhýbá užití termínu Hlava státu, neboť tím je Vůdce. Postavení prezidenta je přesto poměrně silné, podle článku 113 ústavy je odpovědný za dodržování ústavy a vede exekutivu s výjimkou těch záležitostí, které jsou svěřeny Duchovnímu vůdci.

Prezident je volen lidem na čtyřleté funkční období v přímých všeobecných volbách. Ústava klade na jeho osobu řadu nároků a podmínek. Kandidát musí být zvolen z řad význačných náboženských a politických osobností a musí splňovat následující předpoklady: musí být věřícím muslimem s iránským původem i občanstvím, musí se vyznačovat řídicími schopnostmi, být vynalézavý a chytrý, být čestný a přesvědčený o správnosti základních principů Islámské republiky.⁷⁷ Požadavky na něj kladené jsou tak poměrně obecné a subjektivní. Nakonec pro iránskou ústavu není typická výrazová přesnost, na mnoha místech se můžeme setkat se spíše vágními formulacemi. Prezident je zvolen absolutní většinou hlasů voličů, nezíská-li žádný z kandidátů v prvním kole dostatečný počet hlasů, koná druhé kolo voleb v pátek následující týden. Ve druhém kole se utkají dva nejúspěšnější kandidáti z prvního kola (čl. 117). Kontrolu nad legitimitou voleb vykonává Rada dohlížitelů, pokud není aktuálně schopna se scházet, bude *ad hoc* zřízen speciální kontrolní orgán.

Volba nového prezidenta se musí uskutečnit nejpozději do jednoho měsíce před skončením funkčního období stávajícího prezidenta. V případě, že některý z kandidátů, jehož vhodnost byla potvrzena Radou dohlížitelů zemře v období deseti dnů přede dnem konání voleb, budou volby odloženy na dobu dvou týdnů. Jestliže zemře jeden z kandidátů postupujících do druhého kola v mezidobí mezi prvním a druhým kolem voleb, bude konání druhého kola rovněž odloženo o dva týdny (čl. 119 a 120).

Po nástupu do funkce prezident skládá přísahu na zasedání Islámského poradního shromáždění za přítomnosti vrcholného představitele justice a členů Rady dohlížitelů.⁷⁸ Po skončení funkčního období může být opakovaně zvolen jen jednou.

V demokratických právních řádech není prezident jako hlava státu odpovědný z výkonu své funkce (například článek 54/3 Ústavy ČR).⁷⁹ V Íránu se uplatňuje jiná

⁷⁷ *Executive Power: The Presidency* [online]. Iranonline.com , 1996 [cit. 10.3.2012]. Dostupné na <<http://www.iranonline.com/iran/iran-info/government/constitution-9-1.html>>.

⁷⁸ Čl. 121. Ve jménu Boha, soucitného, milosrdného, já přísahám na svatý Korán, v přítomnosti iránského lidu, že budu střežit oficiální náboženství země a ústavu Republiky, budu se věnovat šíření zbožnosti a morálky mezi lidem...

⁷⁹ Aktuální znění: ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

konstrukce, v článku 110 odst. 10 ústavy, je přímo zakotvena jeho politická odpovědnost. Prezident může být ze své funkce odvolán na základě rozhodnutí Nejvyššího soudu pro porušení svých ústavních povinností nebo na základě vyslovení nedůvěry Islámským poradním shromážděním v souladu s článkem 89.⁸⁰ Poměrně netradiční je i omezení imunity, kdy může být za své zločiny stíhán i po dobu výkonu funkce před obecnými soudy. Prezident je odpovědný Duchovnímu vůdci a Islámskému poradnímu shromáždění. Z výše uvedeného vyplývá i jeho snadná odvolatelnost. Vzhledem k současnému politickému vývoji v Íránu se tak domnívám, že o nezávislosti a skutečné politické síle se dá s úspěchem pochybovat, prezident si při svém konání musí počínat v souladu s Islámským poradním shromážděním a především pak s Vůdcem. Naposledy v roce 2012 musel prezident Mahmud Ahmadinežád čelit před Shromážděním obvinění a možnému odvolání pro názorové neshody s Vůdcem, které vyjádřil veřejně prostřednictvím sdělovacích prostředků.⁸¹

Podle článku 141 ústavy se na prezidenta, stejně jako na členy vlády a vládní zaměstnance, vztahuje neslučitelnost funkcí s výjimkou pozic ve vzdělávacích a výzkumných institucích.

V případě smrti prezidenta, jeho rezignace, absence, odvolání nebo nemoci trvající déle než dva měsíce nebo v případě skončení funkčního období bez nástupce bude vykonávat povinnosti prezidenta jeho první zástupce se souhlasem Duchovního vůdce. Po tuto dobu jsou blokovány některé ústavní procesy, nemůže se konat referendum, nelze novelizovat ústavu, členové vlády nemohou být interpelováni a nemůže jim být vyslovena nedůvěra (čl. 132 a 131).

V souladu s článkem 142 je po skončení funkčního období prezidenta přezkoumáván jeho majetek a majetkové poměry jeho manželky a dětí, zda nedošlo po dobu výkonu funkce k neoprávněnému obohacení. Přezkum provádí hlavní představitelé justice. Tento postup se vztahuje i na Vůdce, ministry a prezidentovy zástupce.

V rámci své pravomoci má prezident následující povinnosti:

1. podepisuje výsledky referend a právní předpisy schválené Shromážděním;
2. je zodpovědný za státní plánování a plánování rozpočtu;
3. jmenuje velvyslance na základě doporučení ministra spravedlnosti a přijímá velvyslance z cizích zemí;

⁸⁰ BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

⁸¹ ESFANDIARI, Golnaz. *Iranian President Ahmadinejad could face impeachment* [online] rferl.org, 25.6.2011 [cit. 5.3. 2013]. Dostupné na <http://www.rferl.org/content/iran_president_ahmadinejad_could_face_impeachment/24246328.htm>.

4. uděluje státní vyznamenání;
5. podepisuje mezinárodní smlouvy a dohody uzavřené mezi íránskou vládou a vládami jiných států, po jejich ratifikaci Parlamentem;
6. jmenuje a odvolává ministry (čl. 133 a 136);
7. stojí v čele Ministerské rady, určuje politické směřování vlády, dohlíží nad jejím fungováním (čl. 134);
8. stojí v čele Nejvyšší rady národní bezpečnosti (čl. 176);
9. je členem Provizorní vůdcovské rady (čl. 111);
10. je členem Rady pro revizi ústavy (čl. 177).

V určitých případech může prezident, s výhradou schválení Radou ministrů, pověřit plnění svých úkolů jednoho nebo více zástupců se specializovanými pravomocemi. Jednání a rozhodování takových zástupců je považováno za jednání prezidenta a ministrů (čl. 127).

V případě rezignace ji prezident postoupí Vůdci a svou funkci bude vykonávat až do jeho konečného rozhodnutí (čl. 130).

Prvním prezidentem Islámské republiky Írán se stal Hodžaloleslám Muhammad Chamene'í. Byl zvolen roku 1981 a svou funkci vykonával po dvě funkční období. Jeho nástupcem pak byl Alí Akbar Hášemí Rafsandžání. V roce 2001 byl zvolen Muhammad Chatámí. Současným prezidentem je konzervativní Mahmúd Ahmadínežád.⁸²

3.2.2. Nejvyšší rada národní bezpečnosti (*Šúra-je álí-je amnijat-e mellí*)

Jak již bylo zmíněno výše, v čele této Rady stojí prezident. Je tvořena jedenácti členy, z nichž dva jsou reprezentanty Vůdce, dále zde působí nejvyšší představitel justice, předseda Shromáždění, náčelník generálního štábu, vrchní velitel armády, ministr zahraničí, ministr vnitra, ministr informací a šéf Organizace pro plánování a rozpočet. Reprezentanty Vůdce byli Chomejního syn Ahmad Chomejní a Hasan Rúhání.

Mezi funkce Rady náleží určování obranné národní politiky v rámci obecných politik stanovených vůdcem, koordinační činnost týkající se ekonomiky a sociální politiky v souvislosti s obranou země a vyhledávání materiálních a intelektuálních zdrojů země pro zvýšení její obranyschopnosti vůči vnějším i vnitřním hrozbám.⁸³

⁸² BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

⁸³ BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

3.2.3. Rada pro revizi ústavy

Tato instituce nezasahuje do každodenního fungování státu, zasedá, vystane-li potřeba zásahu do ústavy. Pro skutečnost, že je změna ústavy v Íránu významným počinem, svědčí již to, že je třeba souladného postupu většiny významných státních institucí a jejich představitelů. Rada pro revizi ústavy se skládá z jednotlivých zástupců těchto úřadů a o které se jedná, určuje ústava v článku 177. Jsou jimi členové Rady dohlížitelů, vrcholní představitelé tří státních mocí, stálí členové Smírčí rady, pět členů z Rady odborníků, deset zástupců vybraných Vůdcem, tři zástupci Rady ministrů, tři zástupci moci soudní, deset zástupců z řad Islámského poradního shromáždění a tři vybraní univerzitní profesori.

Ústava rámcově stanoví postup, jakým se ke změně ústavy dospěje. Pokud je to potřebné, Vůdce vydá edikt směřující k prezidentovi po konzultaci se Smírčí radou, který určí, jaké změny a dodatky mají být Radou pro revizi ústavy provedeny. Rozhodnutí Rady podepsané Vůdcem je platné až schválením v celonárodním referendu (absolutní většinou hlasů), které musí být za tímto účelem vyhlášeno. Na toto referendum se nevztahuje článek 59 upravující referendum obecně. Postupem dle článku 177 nelze zasahovat do nosných článků ústavy týkajících se islámského charakteru republiky a zákazů a příkazů dle islámských kritérií.

3.2.4. Ministerská rada

Ministerská rada vykonává vládní funkce. Je tvořena jednotlivými ministry a v jejím čele stojí prezident. Po Duchovním vůdci a prezidentovi je Rada nejvýznamnější autoritou moci výkonné.⁸⁴

Ministři jsou vybíráni a jmenováni prezidentem. Před počátkem výkonu své funkce musí předstoupit před Islámské poradní shromáždění za účelem vyslovení důvěry. V případě, že dojde ke změně Shromáždění po dobu působení ministrů v úřadu, není nutné žádat znovu o vyslovení důvěry. Jednou vyslovená důvěra tak zavazuje i případné následující Shromáždění. Prezident je předsedou Rady ministrů, dohlíží na jejich činnost a přijímá všechna nezbytná opatření pro koordinaci rozhodování vlády. Ve spolupráci s ministry, je to prezident, kdo určuje program, politiku vlády a kdo implementuje zákony. Ministři jsou z výkonu své funkce odpovědní prezidentovi a ten je pak odpovědný za vládu jako celek Shromáždění. Odvolávat ministry je oprávněn rovněž prezident. V případě vyslovení nedůvěry v souladu s článkem 89

⁸⁴ V současné době je Rada tvořena jednadvaceti ministerstvy: vnitra, obrany, dopravy, průmyslu, vědy a výzkumu, kultury a islámského vedení, zemědělství, práce, spravedlnosti, školství, informačních a komunikačních technologií, zahraničí, obchodu, zdravotnictví, sociálního zabezpečení, místního rozvoje, energetiky, mládeže a tělovýchovy, ropy, financí.

jsou touto funkcí pověřeni členové Shromáždění. Pokud se kterýkoli ministr rozhodne odstoupit, podá demisi do rukou prezidenta. Prezident může do jmenování nového ministra určit náhradníka, který bude řídit ministerstvo, na dobu maximálně tří měsíců. Každý nově jmenovaný ministr musí žádat o vyslovení důvěry Shromáždění. Pokud se vymění více než polovina členů vlády, je povinna jako celek žádat vyslovení důvěry.

Každý ministr je odpovědný prezidentovi a Shromáždění za svůj rezort, ale za rozhodnutí učiněná vládou jako celkem vláda jako celek také odpovídá.

Mezi pravomoci Rady ministrů náleží:

1. předkládá Shromáždění návrhy zákonů (čl. 74);
2. vydává prováděcí předpisy k zákonům (čl. 138);
3. připravuje každoroční rozpočtový plán a předkládá jej Shromáždění ke schválení (čl. 52);
4. rozhoduje o sporech z pohledávek týkajících se veřejného vlastnictví, nebo jejich postoupení k rozhodčímu řízení. U případů s cizím prvkem nebo u zvlášť důležitých případů, musí získat souhlas Shromáždění (čl. 139).

Stejně jako pro prezidenta platí i pro ostatní členy vlády přísná neslučitelnost funkcí. Nesmí být členy Islámského poradního shromáždění, nesmí se podílet na společnostech se státní účastí ani v orgánech soukromých společností a jako státní zaměstnanci mohou vykonávat pouze jednu funkci ve veřejných službách. Nesmí vykonávat povolání advokáta ani právního poradce.

3.3. Moc soudní

Írán dlouho nedisponoval soudní soustavou v tom smyslu, jak je chápána v západních zemích. Teprve ústava z přelomu let 1906/7 zakotvila moc soudní. Tato ústava zavedla dvojí soudní soustavu, světskou a duchovní. Zákon o soudní soustavě z roku 1911 se pokusil o sjednocení soudnictví a jmenování soudců dostalo za úkol Ministerstvo spravedlnosti. Jak již bylo řečeno v kapitole druhé této práce, před revolučním rokem 1979 byl vliv islámského duchovenstva na soudnictví výrazně omezen.⁸⁵

Článek 156 ústavy označuje moc soudní jako nezávislou na jiných mocích ve státě a v obecném rámci jí svěřuje následující úkoly: vyšetřování a vydávání rozhodnutí ve věcech porušování práv, řešení sporů, přijímání rozhodnutí a opatření v dědických otázkách, dále má soudní moc obnovovat veřejný pořádek a prosazovat spravedlnost, dohlížet na dodržování právních předpisů, odhalovat zločiny, stíhat je a trestat a činit vhodná opatření k zabránění trestné činnosti.

3.3.1. Předseda justice

Pro náš právní řád zcela neznámou vysokou funkci Předsedy justice zakotvuje ústava v článku 157. Za účelem koordinace a kontroly fungování soudnictví jmenuje Vůdce do funkce Předsedy justice osobu znalou práva, fungování soudnictví a s dobrými řídicími schopnostmi.

Předseda představuje nejvyšší soudní orgán, vždy po dobu pětiletého funkčního období stojí v čele celé justice. Opětovné jmenování ústava nevyklučuje.

Hlavní pravomoci Předsedy:

1. vytváření organizační struktury nezbytné pro správu justice;
2. má zákonodárnou iniciativu, ve věcech týkajících se soudnictví;
3. zaměstnává schopné soudce, rovněž je propouští, rozhoduje o jejich zařazení, povýšení a platovém ohodnocení.

V roce 1980 byl jako první Předseda justice jmenován ajatolláh Mohammad Beheshti.

V současné době stojí v čele justice již pátý Předseda Sadeq Larijani.

Tato funkce existuje vedle funkce ministra spravedlnosti, kterého jmenuje prezident na základě návrhu Předsedy justice. Z uvedeného vyplývá, že v mocenské hierarchii stojí ministr

⁸⁵ BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

níže než Předseda. Hlavní úlohou ministra spravedlnosti je zajišťovat spolupráci mezi mocí soudní na jedné straně a zákonodárnou a výkonnou mocí na straně druhé. Předseda jej může pověřit správou finančních a personálních otázek v soudnictví. Tato delegace se však nikdy nemůže týkat samotných soudců, ale pouze jiných zaměstnanců soudů (čl. 160).

3.3.2. Nejvyšší soud a postavení soudců

Postavení Nejvyššího soudu zakotvuje článek 161 ústavy. Je to orgán, který dohlíží na správnou aplikaci práva soudy. Sjednocováním judikatury zabezpečuje jednotnost rozhodování soudů a plní další povinnosti na základě zákona.

Islámské právo nezná instanční pojetí soudní soustavy, proto je z hlediska tradičního islámského práva existence tohoto orgánu cizorodým elementem.⁸⁶

V čele nejvyššího soudu stojí předseda, který je spolu s Nejvyšším státním zástupcem jmenován do funkce Předsedou justice na pětileté funkční období.

Co se týká kvalifikačních požadavků na jednotlivé soudce, ústava pouze odkazuje na zvláštní zákon, kterým je Zákon o výběru soudců (platný od 22. května 1982). Tento zákon stanovuje konkrétní požadavky, které musí kandidáti splňovat. V prvé řadě uvádí, že soudci mohou být jmenováni pouze z řad mužů, kteří jsou věrni systému Islámské republiky a kteří prošli stanoveným výcvikem v islámském právu v teologických seminářích. Ženám výkon této funkce zakazuje jak zákon z roku 1979, tak i Chomejního *fatwa*. Po účinnosti tohoto zákona musely všechny soudkyně opustit svá místa, v lepším případě byly přeřazeny na administrativní pozice na Ministerstvu spravedlnosti. Důsledná porevoluční islamizace vedla u tehdejších soudců k nutnosti doplňovat si vzdělání v teologických seminářích, nicméně praxe byla taková, že v této době odešla z justice více než polovina z celkového počtu soudců.⁸⁷

V lednu roku 1980 byla v Qomu otevřena teologická/právníká fakulta, kde byli noví soudci školeni v náboženském právu především proto, aby co nejrychleji nahradili dosud setrvávající sekulární soudce. V květnu téhož roku vláda zaměstnala přes tisíc absolventů těchto seminářů a v roce 1989 byl jejich počet dvojnásobný. Tato *čistka* podstatně snížila úroveň soudnictví, kvalitní a zkušení soudci byli nahrazováni absolventy náboženských seminářů, kteří byli zcela bez praxe. Soudci byli schvalováni Nejvyšší soudní radou, přičemž

⁸⁶ BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

⁸⁷ CHAPIN, Helen. *Iran: A country Study* [online]. Countrystudies.us, 1987 [cit. 7. 3. 2013]. Dostupné na <<http://countrystudies.us/iran/87.htm>>.

postup schvalování nebyl nikde uzákoněn a závisel tak pouze na volné úvazy Rady. Od roku 1989 tuto diskreční pravomoc vykonává Předseda justice. Dne 16. října 1986 přijalo Islámské poradní shromáždění zákon, který Nejvyšší soudní radě uložil povinnost jmenovat soudce s alespoň minimálními zkušenostmi v praxi.⁸⁸ Tento zákon upevnil vliv konzervativních teologů na personální obsazení justice, neboť soudnictví se stalo doménou absolventů náboženských seminářů. Zásada nezávislosti soudce, která je typická pro demokratické právní řády, je zde značně oslabena, a to zněním a výkladem článku 164 ústavy: *Soudce nemůže být ze své funkce odvolán, ať už dočasně nebo trvale s výjimkou situace, kdy bude soudem uznán vinným za trestný čin. Soudce nemůže být odvolán ani převeden na jinou pozici bez jeho souhlasu s výjimkou případů, kdy to vyžaduje obecné blaho společnosti. O odvolání soudce rozhoduje Předseda justice po konzultaci s předsedou Nejvyššího soudu a Nejvyšším státním zástupcem.*⁸⁹

Z hlediska institutu odvolání soudce z funkce je zjevně velice důležitý pojem *obecné blaho společnosti*, žádný právní předpis však ani demonstrativně nestanoví jeho obsah. Soudce je tedy odvolatelný kdykoli, což jakoukoli nezávislost zcela vylučuje.

V říjnu roku 1991 Islámské poradní shromáždění schválilo zákon týkající se vytvoření Nejvyššího kárného tribunálu. Tento zákon uvádí, že soudci mohou být navrženi k odvolání Předsedou justice, a to z náboženských důvodů. Návrh k odvolání bude přezkoumán Vyšetřovacím výborem tvořeným disciplinárním žalobcem, náměstkem ministra spravedlnosti a zástupcem Nejvyššího státního zástupce. Po provedeném šetření Výbor zašle návrh se svým stanoviskem Nejvyššímu tribunálu. Nejvyšší tribunál představuje Předseda justice, předseda Nejvyššího soudu, Nejvyšší státní zástupce a disciplinární žalobce. Tento tribunál rozhoduje většinou hlasů, přičemž Předseda justice má právo veta. Proti rozhodnutí není možné se odvolat, rovněž co je míněno náboženskými důvody není nikde uzákoněno, tudíž se zpravidla jedná o libovůli tohoto tribunálu.

Nedostatek soudcovské nezávislosti lze demonstrovat na případu publikovaném v dubnu 1987 v deníku Keyhan. Tento případ se týkal splácení úvěru teheránského podnikatele, který měl údajně profitovat z šáhova režimu. Částka rovnající se několika milionům dolarů byla zabavena státem ovládanou bankou MelliIran na základě soudního příkazu. Velmi nezvyklé na tomto případu bylo, že ústního jednání se účastnil předseda

⁸⁸ Zákon stanovil, že Rada je oprávněna jmenovat soudce z řad osob pracujících v Revoluční prokuratuře, majících praxi v soudcovské funkci alespoň tři roky, postačovalo maturitní vysvědčení, ovšem za předpokladu, že kandidáti složí povinné zkoušky z občanského soudního řádu a islámského trestního zákoníku.

⁸⁹ *The Judiciary* [online].iranonline.com, 1996 [cit. 8.3. 2013]. Dostupné na < iranonline.com/iran/iran-info/government/constitution-11.html >.

Nejvyššího soudu a předseda Nejvyšší soudní rady Moussavi Ardebili, který jasně vyjádřil podporu konání banky. Soud po této *přímlově* rozhodl zcela jednoznačně ve prospěch banky. Krátce po uzavření celé věci byl ajatolláhem Ardebilim soudce povýšen.⁹⁰

3.3.3. Procesní zásady

Zásady a principy související s řízením před soudy jsou upraveny zejména v člancích 32 až 36 ústavy. Jedná se o zásady běžně se objevující v ústavách moderních demokratických států. Článek 34 zakotvuje právo na spravedlivý proces, když stanovuje: *Je nesporným právem každého občana domáhat se spravedlnosti před příslušnými soudy. Všichni občané mají právo na volný přístup k soudům.*⁹¹

Článek 35 zaručuje právo zvolit si obhájce a pokud si jej strany nejsou schopny opatřit, musí být učiněna opatření k jeho zajištění.

Článek 36 uvádí, že k rozhodování o vině a trestu jsou povolány pouze soudy, a článek 37 zabezpečuje presumpci nevinny, tedy na osobu se hledí jako na nevinnou, dokud příslušný soud nerozhodne o opaku.

Článek 37 zakazuje veškeré formy mučení za účelem získání doznání a jiných informací. Jakékoli svědectví nebo přiznání získané pod nátlakem je neplatné. Porušení tohoto článku se trestá podle norem trestního práva.

Článek 169 inkorporuje zásadu, že není trestného činu bez předchozího zákona (*nulla poena sine lege praevia*). Tato zásada je pro islámský právní řád nezvyklá, neboť zákon daný Bohem existuje již před jeho pozitivně právním vyjádřením.⁹²

Zásadu zákazu *denegatio iustitiae* nalezneme v článku 167, podle něhož je soudce povinen posoudit každý případ na základě úplného znění zákona. V případě neexistence takového zákona posoudí podle zdrojů islámského práva a platných *fatwa*.

Zásadu veřejného projednávání upravuje článek 165. Veřejnost může být vyloučena pouze na základě rozhodnutí soudu, pokud by účastí veřejnosti mohla být ohrožena mravnost, nebo jedná-li se o soukromoprávní spor a strany o vyloučení požádají.

3.4. Duchovní vůdce (*Rahbar*)

⁹⁰ *The Justice System of the Islamic Republic of Iran* [online].iranrights.org, 1993 [cit. 8.3.2013]. Dostupné na < <http://www.iranrights.org/english/document-93.php>>.

⁹¹ *The Rights of People* [online]. Iranonline.com, 1996 [cit. 10.3.2013]. Dostupné na < iranonline.com/iran/iran-info/government/constitution-3.html>.

⁹² BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

Nejvyšší duchovní a politickou autoritou v Íránu je Duchovní vůdce. Ústavně je tato funkce upravena v člancích 156 až 174. Formálně je tak zcela nezávislý na jakékoli jiné moci ve státě. V souladu s článkem 5 má jako jediný oprávnění vést *ummu*. Vůdce je volen Shromážděním znalců.⁹³

Kandidát musí splňovat řadu přísných kritérií, zejména musí dosáhnout stejného stupně vzdělání, jako je požadováno u *muftího*⁹⁴. Musí být spravedlivý a zbožný, jak je požadováno pro vedení islámské komunity, musí se vyznačovat politickými schopnosti a sociálním cítěním. Pokud těmto kritériím bude vyhovovat více osob, vždy bude prioritní znalost práva a politické schopnosti (čl. 109). Duchovní vůdce bývá též označován jako Hlava státu, což je v západních zemích přízvisko typické spíše pro prezidenta, nicméně v Islámské republice Írán je tím jen zdůrazněna důležitost Vůdce, který stojí v čele celé *ummy*, zatímco prezident toliko v čele moci výkonné.

Prvním Duchovním vůdcem se stal ajatolláh Chomejní, v jehož osobě se spojily dvě funkce, a to vůdce revoluce (*rahbar*) a duchovní vládce (*valí faqíh*), která byla odvozena od nejvyšší šíitské duchovní autority (*mardža'e taqlíd*).⁹⁵

Po smrti ajatolláha Chomejního byl v listopadu 1985 jeho nástupcem určen bývalý Chomejního žák, ájatolláh Hosejn Alí Mentazerí. Jeho pozice byla však oslabena politickými aférami a zejména pak veřejným projevem, který učinil v únoru 1989 a v němž kritizoval nedostatky v zemi, porušování lidských práv a poukazoval na nutnost demokratizace. Mocenské střety vyvrcholily v březnu 1989, kdy Dozorčí rada přinutila liberálního Montazerího k odstoupení z pozice nástupce a obratem místo něj jmenovala prezidenta Chamene'ího a vyznamenala jej titulem ajatolláh.⁹⁶ Před svou smrtí v roce 1989 Chomejní ještě stačil přispět k prohloubení mezinárodní izolace Íránu, když vydal nechvalně známou *fatwu*, odsuzující spisovatele Salmana Rushdieho k trestu smrti za knihu *Satanské verše*.⁹⁷

⁹³ BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

⁹⁴ Odborník islámského práva, který je oprávněn vydávat *fatwu*, tj. závazný výklad islámského práva.

⁹⁵ GOMBÁR, Eduard. *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. 1. Vydání. Praha: Karolinum, 2001, s. 127.

⁹⁶ GOMBÁR, Eduard. *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. 1. Vydání. Praha: Karolinum, 2001, s. 125

⁹⁷ V této *fatwě* vyzval Chomejní všechny věřící muslimy k co možná nejrychlejší likvidaci Salmana Rushdieho, včetně dalších osob a institucí, které se podílely na vydání knihy. Sled následujících událostí vešel ve známost jako tzv. *Rushdieho aféra*. V souvislosti s touto aférou bylo zabito více než 60 lidí, demonstrantů i Rushdieho zastánců. Jakékoli šíření knihy a její držení bylo zakázáno ve většině muslimských zemí. *Fatwa* zněla takto: *Ve jménu Boha, My Bohu patříme a my k Němu se navrátíme!*

Sděluji zbožným muslimům celého světa, že autor knihy Satanské verše, která byla sepsána, vytištěna a zveřejněna proti islámu, Prorokovi a Koránu, a nakladatelé, kteří její obsah dobře znali, jsou odsouzeni k smrti. Vyzývám každého horlivého muslima, aby je okamžitě zabil, ať se nacházejí kdekoli, aby se tak nikdo neodvážil urážet posvátné hodnoty muslimů. Každý, kdo bude na této cestě zabit, je podle Boží vůle mučedník

V pořadí druhým Duchovním vůdcem se tedy stal ajatolláh Chamene'í. Ten však neměl postavení *velkého ajatolláha* a nebyl tak uznán za nejvyšší duchovní autoritu a vzor hodný nápodoby (*mardža'e taqlíd*). Z tohoto důvodu nebyl oprávněn rušit *fatwy* ajatolláha Chomejního. Chamene'ímu tak zůstala pouze funkce vůdce revoluce (*rahbar*), zatímco titul duchovního vládce (*valí faqíh*) již neexistoval. Nejvyšší duchovní autoritou (*mardža'e taqlíd*) se tak stal Mohammad Réza Golpájgání, ten ale celoživotně setrval vně politického života. Po Golpájgáního smrti na jeho místo nastoupil *velký ajatolláh* Alí Arákí, bývalý Chomejního blízký spolupracovník, kterému však v té době bylo již 107 let. Po Arákího smrti v roce 1994, se otázka obsazení pozice nejvyšší duchovní autority stala předmětem sporů. Univerzita v Qomu si stojí za tím, že každý ze současných patnácti *velkých ajatolláhů* je *mardža'e taqlíd*. Nově byl též zaveden zcela nadřazený stupeň náboženské autority zvaný *mardža'e áliqadr-e taqlíd*, přičemž tento post zůstává neobsazen. Ve srovnání s *první* Íránskou republikou došlo k výraznému oslabení teokratického charakteru země.⁹⁸

Kompetence Duchovního vůdce nesouvisející s jeho náboženským postavením upravuje článek 110 ústavy. Jedná se zejména o tyto pravomoci:

1. po konzultaci se Smírčí radou určuje obecné politické směřování země a nad ním vykonává kontrolu;
2. vyhlašuje referendum;
3. je vrchním velitelem ozbrojených sil;
4. vyhlašuje válku, mír a mobilizaci ozbrojených sil;
5. jmenuje a odvolává *fuqaha* Rady dohlížitelů, Předsedu justice, vedoucího rozhlasové a televizní sítě, vrchního velitele armády a vrchní velitele Islámských revolučních gard;
6. prostřednictvím Smírčí rady řeší problémy neřešitelné běžnými prostředky;
7. urovnává rozpory mezi státními mocemi;
8. jmenuje prezidenta dle výsledků voleb;
9. odvolává prezidenta republiky na základě rozsudku Nejvyššího soudu;
10. uděluje milost nebo snižuje tresty uložené v soudním řízení v souladu s islámskými kritérii.

Má-li někdo přístup k autorovi knihy Satanské verše, aniž by měl moc ho zabít, musí jej předat lidu, aby mohl být za své urážky potrestán. Pokoj s Vámi, Boží milost a jeho požehnání!
(podepsán) Rúholláh Músáwí (Chomejní) – 25. bahmán 1367 (13. února 1989). SCHULZE, R. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno: Atlantis, 2007, s. 289.

⁹⁸ GOMBÁR, Eduard. *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. 1. Vydání. Praha: Karolinum, 2001, s. 127-128.

Je-li potřeba provést novelizaci ústavy, dává po konzultaci se Smírčí radou podnět k této revizi. V souladu s článkem 177 sám jmenuje deset členu Rady pro revizi ústavy.

Z kompetencí náboženského charakteru lze zmínit kontrolu nad náboženskými daněmi (*hums, džizya a zakát*), jmenování správců nadací, vydávání výnosu o spatření nového měsíce na obloze pouhým okem a začátku dalšího měsíce ve sporných případech a určování imámů pro páteční modlitby.⁹⁹

Vůdce svůj úřad vykonává prostřednictvím své kanceláře, která mu zabezpečuje administrativní zázemí, dále pak prostřednictvím dvaadvaceti provinčních zástupců, třiaadvaceti zástupců v národních orgánech (například Nejvyšší radě národní bezpečnosti).¹⁰⁰

Bez přehánění můžeme říct, že Duchovní vůdce stojí nad všemi mocemi ve státě a jeho pravomoci jsou takřka neomezené

3.4.1. Rada odborníků (*Madžlis-e chebregán*)

Tento orgán je zařazen do kapitoly věnované Duchovnímu vůdci zejména z toho důvodu, že primární úlohou Rady odborníků je volba Vůdce a jeho eventuální odvolání, a rovněž proto, že s ním sdílí ústavně právní úpravu v kapitole VIII.

Rada odborníků je jednou ze tří institucí, jejíž členové jsou voleni přímo lidovým hlasováním, a to na funkční období osmi let.¹⁰¹ Jde o orgán šíitských duchovních, jehož úkolem je zejména volba duchovního vládce (*valí faqíh*) a vůdce revoluce (*rahbar*). Sekretariát této instituce má sídlo v Qomu.¹⁰²

Celkový počet duchovních v této Radě se ustálil na počtu šestaosmdesáti osob. Do této funkce nemůže být zvolen kdokoli, nýbrž kandidáti musí splňovat řadu požadavků na ně kladených. Všichni kandidáti, včetně těch usilujících o znovuzvolení, musí projít testem odborných znalostí a ústním pohovorem. Šestaosmdesát členů je voleno v šestatřiceti volebních obvodech v celém Íránu. Nejvíce kandidátů vysílá Teherán (šestnáct), provincie Khuzestán a Khorastán Razavi po šesti kandidátech, Fars, Isfahán a východní Azerbajdžán po pěti, počet kandidátů zbývajících provincií se pohybuje mezi jedním až čtyřmi.

Nad volbami do Rady odborníků vykonává dozor Rada dohlížitelů, která má za úkol vypracovat zadání písemné zkoušky a vede ústní pohovory. Přičemž Duchovní vůdce si

⁹⁹ BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

¹⁰⁰ GOMBÁR, Eduard. *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. 1. Vydání. Praha: Karolinum, 2001, s. 128.

¹⁰¹ Dalšími dvěma jsou prezident a členové Islámského poradního shromáždění.

¹⁰² GOMBÁR, Eduard. *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. 1. Vydání. Praha: Karolinum, 2001, s. 132.

vyhrazuje právo potvrdit, či odmítnout zvolené kandidáty. Tato podmínka vyústí ve zcela zřejmý konflikt zájmů a vyvrací tvrzení, že se jedná o nepolitický a nezávislý orgán. Rada je dalším z mocenských nástrojů Vůdce, je ovšem maskovaná jako demokratická instituce.

O členství v Radě znalců se mohou ucházet i ženy, musí však splnit všechny předpoklady, zejména disponovat autoritou k výkladu islámského práva. Není překvapením, že jen velmi málo žen má možnost získat takové vzdělání. V roce 1998 se o členství ucházelo celkem devět žen, které byly jako kandidátky zvoleny v lidovém hlasování. Rada dohlížitelů je všechny odmítla.¹⁰³

Termín voleb do Rady odborníků musí být stanoven minimálně šest měsíců před koncem funkčního období stávající Rady. Předpoklady pro zvolení jsou následovné: dosažení věku třiceti let, iránská národnost a občanství, znalost ekonomické a politické situace daného regionu, trestní bezúhonnost. Dále se musí se jednat o věřícího muslima aktivně vykonávajícího víru a vyznačujícího se vysokým morálním kreditem a je vyžadován titul z oblasti *idžitihádu* získaný na některé z významných teologických škol.

K pravomocem Rady patří, jak již bylo řečeno, především volba a i případné odvolání Vůdce. Úřad Duchovního vůdce je koncipován jako doživotní, k volbě se tedy přistupuje až po smrti toho současného. Bude-li Vůdce za podmínek článku 111 odvolán ještě za života, vybere Rada nového kandidáta. Pokud se na jeho osobě členové Rady neshodnou, zvolí někoho ze svých řad.¹⁰⁴ Zatím jediné volby se uskutečnily v roce 1989 po smrti ajatolláha Chomejního. Vzhledem k tomu, že veškerá zasedání Rady včetně dokumentace jsou tajná, není možné zjistit, zda Rada někdy skutečně činila kroky k odvolání Vůdce. S ohledem na výše zmíněné skutečnosti se nelze domnívat, že by tento orgán v praxi mohl mít reálnou pravomoc jej odvolat. V kontextu provázanosti státních orgánů je možno dojít k závěru, že pozice *rahbara* přímo či nepřímo zasahuje do fungování všech mocenských struktur a ve skutečnosti je prakticky neodvolatelný.

4. Problematika lidských práv v Íránu

¹⁰³ TRISTAM, Pierre. *What Is Iran's Assembly of Experts?* [online]. middleeast.about.com, [cit. 10.3.2013]. Dostupné na < <http://middleeast.about.com/od/iran/f/assembly-of-experts.htm> >.

¹⁰⁴ BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

4.1. Vývoj ochrany lidských práv v Íránu

Vůbec první deklarace lidských práv na světě byla vydána za vlády perského krále Kýra Velikého. Tato deklarace zakazovala otroctví a zakotvovala svobodu vyznání. Rovněž islám, který je primárním zdrojem práva v Íránu, obsahuje základní koncepce lidských práv.

Lidská práva upravuje kapitola třetí Ústavy Islámské republiky Íránu v člancích 19 až 42. Dodržování těchto práv má zajišťovat vláda a obecné pravidlo určuje, že tato práva jsou neomezitelná, nestaví-li zákon jinak.

Írán je od 24. října 1945 členem Organizace spojených národů a díky tomuto členství je stranou řady multilaterálních smluv.¹⁰⁵ Rovněž ratifikoval *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* a *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech*.¹⁰⁶ Oba tyto dokumenty jsou závazné a jejich dodržování je vynutitelné dle norem mezinárodního práva veřejného. Přistoupením k těmto smlouvám Írán uznal univerzální charakter lidských práv a zavázal se k jejich respektování, prosazování a ochraně. Nicméně implementace těchto práv v šáhově sekulární monarchii, stejně jako v pozdější Islámské republice, se ukázala jako problematická.

Ačkoli islámské státní zřízení vytrvale zdůrazňuje svou morální nadřazenost, ve skutečnosti zapomíná na *vznešené* náboženské ideály a chová se jako kterákoli sekulární diktatura. Vláda používá jakékoli donucovací prostředky, které považuje za nutné k udržení vlastní existence a eliminace možných oponentů a kritiků. K dosažení těchto cílů se porušování lidských práv stalo běžnou součástí každodenní státní politiky.

Situace byla natolik závažná, že v roce 1984 Výbor OSN pro lidská práva jmenoval *zvláštního zpravodaje pro Írán*, který měl za úkol monitorovat situaci ve vztahu k porušování lidských práv. V roce 2002 byl mandát *zvláštního zpravodaje* ukončen. Ačkoli se Írán k dalším mechanismům ochrany stavěl pozitivně, faktem zůstává, že od roku 2005 do roku 2011 nebyla činnost žádného oficiálního zpravodaje dovolena.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Všeobecná deklarace lidských práv (přijata roku 1948, Írán přistoupil k deklaraci roku 1948), Úmluva o prevenci a trestání zločinu genocidy (přijata r. 1948, přistoupil r. 1955), Úmluva OSN o právním postavení uprchlíků (přijata r. 1951, přistoupil r. 1975), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (přiját r. 1966, přistoupil r. 1975), Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (přiját r. 1968, přistoupil r. 1975), Úmluva o právech dítěte (přijata r. 1989, přistoupil r. 1994)...

¹⁰⁶ ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008, s. 107.

¹⁰⁷ Až roku 2011 OSN konečně vyslalo do Íránu dalšího *zvláštního zpravodaje*.

Íránský státní režim trvale porušuje nebo ignoruje práva přiznaná jeho vlastní ústavou a zákony.¹⁰⁸ Náboženský režim se důrazně ohrazuje proti narčením z porušování základních lidských práv a vyvrací jejich univerzální povahu. Islamisté argumentují tím, že jiné kultury, které nejsou založeny na židovsko-křesťanské tradici, se neúčastnily formování *Deklarace lidských práv* a tato práva vnímají odlišně. Současně předkládají vlastní verzi, tzv. *Islámská lidská práva*, která jsou formálně vyjádřena v *Káhirské deklaraci lidských práv v islámu*. Nicméně Írán nerespektuje své vlastní zákony, proto totéž lze očekávat, i kdyby bylo dosaženo konsensu ohledně *univerzálního* nebo *relativního* charakteru lidských práv.¹⁰⁹ Podstatné je, že relativizace univerzality lidských práv je cílena na adresáty těchto práv, tedy lidské bytosti. Z islamistického hlediska ten, kdo uctívá Boha a dodržuje náboženská pravidla, má vyšší morální hodnotu než ten, co tak nečiní. Z tohoto úhlu pohledu si tak lidé nejsou rovni a pouze práva, která jsou souladná s islámským učením, jsou hodna ochrany.¹¹⁰

Vrcholní představitelé Islámské republiky Íránu považují osočování z porušování práv za politicky motivované a cílené na zhoršení postavení země na mezinárodním poli. Íránský ministr zahraničních věcí Ali Akbar Salehi dokonce během svého projevu na zasedání Výboru OSN pro lidská práva prohlásil, že Írán je v prosazování lidských práv úspěšný a pravidelné konání parlamentních voleb jen potvrzuje demokratický charakter země.¹¹¹ Dále přislíbil, že Írán bude pokračovat v úsilí o zlepšení lidsko-právní situace v zemi. Sahleni se také vyjádřil k ekonomickým sankcím, které byly na Írán v souladu s normami mezinárodního práva uvaleny, a též k íránskému nukleárnímu programu.¹¹² Deklaroval, že tlak, který západní země na Írán a rozvojové země vyvíjí, je motivován touhou tyto země ovládnout a využívat jejich zdroje. Takový tlak v konečném důsledku vede jen k dalšímu omezování lidských práv.¹¹³ Zcela odsoudil atentáty na íránské jaderné vědce a zdůraznil, že podobné incidenty nukleární politiku země nemohou ovlivnit.¹¹⁴

¹⁰⁸ Zejména se jedná o Trestní zákoník, který však upravuje široký rozsah výjimek, kdy mohou být jednotlivá práva potlačena.

¹⁰⁹ Relativizace lidských práv znamená jejich přeměnu z obecné podoby, formulované především OSN a jejími přidruženými organizacemi, do podoby odrážející charakter jednotlivých civilizačních celků. Univerzalizace katalogu lidských práv směřuje ke garanci těchto práv vůči každé lidské bytosti. ZEMANOVÁ, Š. Nové chápání univerzality lidských práv. *Mezinárodní vztahy*, 2005, s. 79. Dostupné na <mezinárodnívztahy.com>.

¹¹⁰ VOJTÍŠKOVÁ, Věra. Human Rights in the Islamic Republic of Iran. In BERÁNEK, Ondřej (ed.). *Iran: Between Power and Civil Society*. 1. vydání. Praha: Metropolitan Univerzity Prague, 2011, s. 91-94.

¹¹¹ Projev byl učiněn na devatenáctém zasedání Výboru, které se konalo 27. února 2012 v Ženevě.

¹¹² USA a některé evropské země zakázaly bankám provádět finanční transakce s účastí íránských organizací.

¹¹³ Výše zmíněné ekonomické sankce vedly například k vážné krizi íránského zdravotnictví, neboť íránské společnosti a nemocnice nemohly nakupovat zámožské farmaceutické výrobky. Situace se nejvíce dotkla smrtelně nemocných pacientů trpících HIV a hemofilii.

¹¹⁴ *Iran has best human rights record in the Muslim world: Salehi* [online]. tehrantimes.com, 28. února 2012 [cit. 20.3.2013]. Dostupné na <<http://tehrantimes.com/politics/95920-iran-has-the-most-successful-human-rights-record-in-muslim-world-salehi>>.

Porušování lidských práv se dočasně zhoršilo v období po vítězné Islámské revoluci. Chomejní získal plnou kontrolu v letech 1980/81. Právě v tomto období docházelo k nejvýznamnějším perzekucím bývalých šáhových příznivců, Chomejního odpůrců a dokonce duchovních, kteří nevyjádřili výslovnou podporu novému režimu. Vrcholu bylo dosaženo v roce 1988, kdy došlo k masakru politických vězňů a několik tisíc vězňů bylo zabito v hromadných popravách. Po Chomejního smrti, skončení íránsko-irácké války a nástupu prezidenta Rafsandžáního se situace částečně stabilizovala. Mnoho politických vězňů bylo propuštěno a politika země se orientovala spíše na ekonomický rozvoj. Rafsandžání odmítl jakoukoli politickou odpovědnost za represivní charakter režimu.

Pozitivní vývoj následoval po zvolení Mohammada Chatámího do funkce prezidenta. Chatámí kladl důraz na občanskou společnost, otevřenost a pluralismus. Z pozice prezidenta sice nebyl schopen zabránit porušování lidských práv, ale on sám a lidé, jimiž se obklopoval, usilovali o spravedlivější uspořádání. Význam jeho osoby spočívá v otevřenosti, se kterou se projevoval a významně tak přispěl k rozšíření práva svobodného projevu. Toto období bylo charakteristické mocenským bojem mezi *tvrdou linií* (ovládající soudnictví a bezpečnostní složky) a reformisty, kteří v roce 1997 uspěli v prezidentských a v roce 2000 v parlamentních volbách. Reformistické síly se nedokázaly prosadit, což dokládá jejich naprostá bezmocnost při brutálních zásazích vůči demonstrujícím studentům v roce 1999.¹¹⁵ V roce 2003 se opět projevovalo, jak zpátečnickým orgánem je Rada dohlížitelů, když odmítla parlamentní zákony týkající se zákazu mučení při výsleších, definování a omezení rozsahu politických zločinů a v neposlední řadě omezení pravomoci Rady dohlížitelů odmítat volební kandidáty. V parlamentních volbách konaných roku 2004 a v prezidentských volbách konaných o rok později tak Rada zajistila vítězství konzervativní frakci, když odmítla všechny nezávislé kandidáty. Prezidentem byl zvolen Mahmúd Ahmadínežád a od roku 2005 tak prudce vzrostly počty osob, které byly zkráceny na svých základních právech.

Je nezvratným faktem, že v posledních letech byla lidsko-právní problematika v Íránu zastíněna jadernou hrozbou, kterou Írán v očích mezinárodního společenství představuje a za

¹¹⁵ Roku 1999 byla nuceně ukončena činnost reformistického deníku *Salam*. Prezident Chatámí se otevřeně nezastal protestujících studentů, kteří byli tvrdě napadáni na ulicích a dokonce na univerzitních kolejích. Ačkoli nebyl nikdo oficiálně popraven, student Akbar Mohammadi zemřel ve vězení. Jeho bratr Manuchehr Mohammadi a Ahmad Batebi uprchli do zahraničí po deseti letech mučení v íránském vězení. *Rights group blasts death of student in Iran prison* [online].iranfocus.com, 2.8.2006 [cit.18.3.2013].Dostupné <http://www.iranfocus.com/en/?option=com_content&task=view&id=8133>.

níž sám sebe prohlašuje. Nicméně tato otázka je zneužívána k odvedení pozornosti od nemějšho problému, jímž je soustavné porušování základních lidských, občanských a sociálních práv běžných obyvatel Íránu. Dalším nástrojem prezidenta Ahmadínežáda sloužícím k odvracení pozornosti je nenávistná rétorika vůči Izraeli, která zahrnuje podněcování ke genocidě a je tak trestná dle kogentních norem mezinárodního práva.¹¹⁶

Je nezbytné, aby se mezinárodní společenství zaměřilo i na tento problém. Situace v zemi je nastavená tak, že není možné dosáhnout demokratické vlády nenásilnou cestou, a pouze demokratický a lidská práva respektující Írán není pro svět reálnou hrozbou.

Významné osobnosti z řad aktivistů za lidská práva mají pro evropská společenství následující doporučení: *země EU by se měly zabývat opatřeními, která umožní větší oběh a svobodu informací, zejména na internetu. EU by měla více pracovat se zeměmi, které mají s Íránem dobré vztahy*, Faraz Sanei z organizace Human Rights Watch.¹¹⁷ Sanei společenství rovněž vyzval ke sledování dopadů ekonomických sankcí. K problematice sankcí se vyjádřila také Širín Ebadi, která v roce 2003 obdržela jako první Íránka a muslimka Nobelovu cenu za mír. *Sankce musí být nastaveny chytře, tak, aby oslabily vládu, ale neškodily lidem. Evropa by měla Íránu znemožnit, aby využíval své satelity pro rozhlasové a televizní vysílání.*¹¹⁸ Kvitovala také černou listinu EU, shromažďující jména Íránců porušujících lidská práva. Osoby v listině uvedené mají zakázán vstup na evropská území a jejich majetek nacházející se v zemích EU bude konfiskován. Další osobností, která poskytla své vyjádření, byla nizozemská poslankyně Marietje Schaake, která je též členkou Delegace pro vztahy s USA a náhradnicí v Delegaci pro vztahy s Íránem. Zmínila své obavy z toho, jak sankce USA uvalené na Írán omezují možnosti EU zasahovat do situace. *Musíme o tom se Spojenými státy jednat a zajistit, aby EU měla prostor hrát svou nezávislou roli, která by měla roli USA doplňovat, ale být od ní zřetelně odlišitelná. EU by měla sankcemi důsledně postihnout íránské autority a zároveň zajistit, aby neúměrně nezasahovaly obyvatelstvo. Sankce by neměly být kolektivním trestem.*¹¹⁹ Zvláštní zpravodaj OSN pro lidská práva v Íránu Ahmad Šahíd: *Írán znepokojuje negativní publicita. Když se bude stále více zemí tamní situaci zabývat a mluvit s Íránem o lidských právech, zvětší se šance, že nastane pozitivní změna.*¹²⁰

¹¹⁶ VOJTÍŠKOVÁ, Věra. Human Rights in the Islamic Republic of Iran. In BERÁNEK, Ondřej (ed.). *Iran: Between Power and Civil Society*. 1. vydání. Praha: Metropolitan Univerzity Prague, 2011, s. 102-104.

¹¹⁷ *Jak pomoci prosazování lidských práv v Íránu?* [online]. europarl.europa.eu, 29.11.2012 [cit. 18.3.2013].

Dostupné na <<http://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/content/20121122STO56231/html/Jak-pomoci-prosazov%C3%A1n%C3%AD-lidsk%C3%BDch-pr%C3%A1v-v-%C3%8Dr%C3%A1nu>>.

¹¹⁸ Tamtéž

¹¹⁹ Tamtéž

¹²⁰ Tamtéž

4.2. Jednotlivá lidská práva

V následujících podkapitolách bude věnována pozornost vybraným základním lidským právům, nástrojům jejich ochrany a rovněž jejich porušování.

Ačkoli zájem světových médií upoutává především porušování nejdůležitějšího práva, a to práva na život, je nutno zdůraznit, že toto právo je zpravidla zasaženo v důsledku nerespektování jiných základních práv. Zejména je myšleno právo na spravedlivý proces, svoboda projevu a myšlení.

4.2.1. Právo na život

Z náboženského hlediska Korán považuje vraždu jednotlivce za usmrcení všech lidí a záchranu života za záchranu lidstva.¹²¹ Slovy Koránu je vražda, mimo výjimečných případů, vážným hříchem. Trestem je *kisás*, kdy je provinilec je popraven nebo vydán pozůstalým, aby spravedlnost vykonali sami. Pokud nejbližší příbuzní oběti souhlasí s tím, aby pachatel zůstal naživu, jsou pak on a jeho rodina povinni vyplatit příbuzným zavražděného kompenzaci v penězích, tzv. *dija*.¹²²

Rovněž *Káhirská deklarace lidských práv v islámu* stanovuje: *Lidský život je posvátný a nedotknutelný a musí být vynaloženo veškeré úsilí k jeho ochraně. Zejména nesmí být nikdo vystaven mučení nebo smrti s výjimkou, kdy tak stanoví zákon*¹²³.

V rámci vnitrostátních předpisů jde o právo ústavně zakotvené, a to v článku 22 ústavy. Právo na život je neomezené s výjimkou případů, kdy tak stanoví zákon. Z předpisů nižší právní síly se pak jedná o Trestní zákoník. Ten stanovuje, že trestem za vraždu bude primárně *kisás* a na žádost pozůstalých příbuzných pak *dija*. Dále zákon v článcích 209 a 210 stanovuje výjimky z obecného pravidla, a to zabití nemuslima muslimem, usmrtí-li jiného dítě, či nepřičetná osoba, usmrtí-li otec svého potomka nebo zavraždí-li muž ženu.¹²⁴

Spáchá-li muslim vraždu na nemuslimovi, zákon nepřipouští trest odplaty (*kisás*). Na druhou stranu, jsou-li viník i oběť jiného vyznání než islámského, uplatní se *kisás* v plném

¹²¹ Súra Prostřený stůl, verš 32: A kvůli tomuto jsme předepsali dítkám Izraele, aby ten, jenž zabije jednoho člověka - nikoliv pro pomstu na někom anebo za to, že šířil pohoršení na zemi - byl souzen, jako by zabil lidstvo veškeré. A aby ten, kdo oživí jednoho, byl posuzován, jako by oživil lidstvo veškeré. A přišli k nim již dříve poslové naši s jasnými důkazy, avšak mnozí z nich i potom se dopouštěli přestupků na zemi. *Korán* (přel. Ivan Hrbek). 1. vydání. Praha: Odeon, 1972, s. 39.

¹²² ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008, s. 107.

¹²³ *Cairo Declaration of Human Rights in Islam* [online]. umn.edu, 5.8.1990 [cit. 19.3.2013]. Dostupné na <<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/cairodeclaration.html>>.

¹²⁴ ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008, s. 109.

rozsahu (čl. 210 trestního zákona).¹²⁵ Zákon mlčí o tom, jak by se mělo postupovat v situaci, zavraždí-li muslim nemuslima, říká pouze, jak postupovat nelze. V úvodních ustanoveních zákona nalezneme obecné zásady ovládající iránské trestní právo a zde je v článku 2 zakotvena známá zásada *nulla poena sine lege*. Článek 2 trestního zákona říká, že *pouze konání, či nekonání, za něž zákon určuje trest, lze považovat za trestný čin*.¹²⁶ Vyřazuje-li zákon tuto situaci z obecného pravidla a současně nestanoví trest, jedná se o významnou mezeru v právu a faktické odepření spravedlnosti.¹²⁷

Další výjimku zákon konstruuje pro vraždu potomka jeho otcem. Dle článku 220 trestního zákona se na otce, který zavraždí své dítě, nevztahuje trest *kisás*. Zákon normuje, že bude odsouzen na základě soudcovy volné úvahy (*tazir*) a případným dědicům oběti vyplatí odškodné (*dija*).¹²⁸

Článek 209 trestního zákona ukládá pro případ vraždy muslimské ženy muslimským mužem tomuto muži povinnost podrobit se trestu odplaty. Než se však *kisás* realizuje, nejbližší pozůstalý oběti je povinen vyplatit viníkovi polovinu *dija*. A obecně platí, že výše odškodného za ženu je poloviční než odškodnění za muže. Toto pravidlo je zcela rozporné s právem rovnosti, zákazem diskriminace na základě pohlaví.¹²⁹

4.2.2. Svoboda projevu a myšlení

Tyto dvě svobody jsou nerozlučně spjaty, jedna bez druhé neexistuje. Jejich obecnou definici poskytuje *Všeobecná deklarace lidských práv* v článku 19, který zní: *Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice*.¹³⁰

Média jsou nejvýraznějším ukazatelem reálného stavu svobody projevu v každé zemi. Demokratické právní řády se snaží o podporu této svobody minimálním legislativním zasahováním.

¹²⁵ Pokud nemuslim spáchá vraždu prvního stupně vůči dalšímu nemuslimovi, tak trest odplaty platí i v případě, že se viník a jeho oběť hlásí ke dvěma různým náboženstvím. *Islamic Penal Code of Iran* [online]. unhcr.org, 28.11.1991 [cit. 18.3.2013]. Dostupné na <<http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4d384ae32.pdf>>.

¹²⁶ *Islamic Penal Code of Iran* [online]. unhcr.org, 28.11.1991 [cit. 18.3.2013]. Dostupné na <<http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4d384ae32.pdf>>.

¹²⁷ ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008, s. 111.

¹²⁸ *Islamic Penal Code of Iran* [online]. unhcr.org, 28.11.1991 [cit. 18.3.2013]. Dostupné na <<http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4d384ae32.pdf>>.

¹²⁹ ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008, s. 113.

¹³⁰ *Všeobecná deklarace lidských práv* [online]. osn.cz, [cit. 19.3.2013]. Dostupné na <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>>.

Ústavně je tato svoboda v Íránu upravena v článku 24, *svoboda projevu se vztahuje na tisk i publikační činnost s výjimkou případů, kdy je to v rozporu se základními zásadami islámu a na újmu jiným veřejným právům.*¹³¹ Tento článek tedy uvádí obecné pravidlo svobody tisku s dvěma kategoriemi omezení. První kategorii omezení představuje zákaz rozporu se základními islámskými zásadami. Termín základní zásady islámu je možné interpretovat restriktivně, pouze ve vztahu k náboženským zásadám, nebo naopak extenzivně, kdy lze zahrnout veškeré pojmy islámské nauky a etiky. Druhá kategorie omezení představuje zákaz způsobení újmy jiným veřejným právům. Dle záznamů z jednání Parlamentu při schvalování poslední verze ústavy do této kategorie náleží cokoli, co je způsobilé ohrozit veřejný pořádek a bezpečnost a omezit práva přiznaná ústavou. Řadí se sem například porušování veřejné slušnosti a mravnosti, hanobení osob, odhalení vojenských a státních tajemství, propagace lži a úklady proti vládě.¹³²

Rovněž v preambuli nalezneme odstavec s názvem Masmédiální komunikace. Odstavec v krátkosti hovoří o tom, že veškeré hromadné sdělovací prostředky musí sloužit k šíření islámské kultury a musí se přísně zdržet šíření destruktivních anti-islámských sdělení.¹³³

Detailně upravuje postavení médií Tiskový zákon, který byl schválen Islámským revolučním shromážděním roku 1979. Naposledy byl novelizován roku 2000. V prvním článku je pro účely tohoto zákona definováno, co je myšleno pod pojmem tisk.¹³⁴ Dále tento zákon stanovuje podmínky pro získání tiskové licence, práva a povinnosti tisku, omezení a trestné činy související s publikováním. Dle článku 8 Tiskového zákona, ve znění pozdějších předpisů, je k publikační činnosti nutné získat licenci, kterou uděluje ministerstvo kultury a ministerstvo zahraničí.¹³⁵

V současném Íránu je přísná cenzura svobody projevu běžným jevem a jakékoli projevy kritiky vůči režimu se tvrdě trestají. V devadesátých letech bylo v íránském tisku zveřejněno několik otevřených dopisů vyjadřujících se k situaci v zemi. Tyto dopisy rozzuřily vládnoucí garnituru, zejména protože byly publikovány i v zemích západního světa. Patrně

¹³¹ *Constitution of The Islamic Republic of Iran*. 1. Vydání, Berkeley: Mizan Press, 1980, s. 37.

¹³² ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008, s. 135.

¹³³ *Constitution of The Islamic Republic of Iran*. 1. Vydání, Berkeley: Mizan Press, 1980, s. 24.

¹³⁴ Tiskem se rozumí publikace, které jsou publikovány pravidelně a pod stálým názvem, datem a sériovým číslem na různá témata, jako jsou zprávy, komentáře, stejně jako sociální, politické, ekonomické, zemědělské, kulturní, náboženské, vědecké, technické, vojenské a umělecké záležitosti.

Press law. [online]. parstimes.com, [cit. 18.3.2013]. Dostupné na <parstimes.com/law/press_law.html>.

¹³⁵ *Press law*. [online]. parstimes.com, [cit. 18.3.2013]. Dostupné na <parstimes.com/law/press_law.html>.

nejznámější z těchto dopisů, deklarace *My spisovatelé*, vyvolal vlnu zatýkání a poprav. V tomto otevřeném dopisu více než sto spisovatelů volalo po svobodě myšlení, projevu a publikování.

Zcela bezprecedentního stupně intenzity dosáhlo potlačování svobody projevu během demonstrací roku 2009, které vypukly jako reakce na volební úspěch Mahmúda Ahmadinežáda. Protesty směřovaly proti volebním podvodům a machinacím. Vláda tedy nechala zablokovat mobilní a pozemní telefonní síť a zcela přerušila internetové spojení. Dnes je přístup k internetu je stále více monitorován a blokován. Prudce vzrostla míra represe vůči místním i zahraničním zpravodajům. Zahraničním novinářům bylo zakázáno zveřejňovat jakékoli informace o probíhajících protestech s výjimkou těch, které byly zveřejněny íránským ministerstvem kultury. Zahraničním médiím nebyla prodloužena víza nebo byli jejich novináři vyhoštěni. Dne 19. května 2009 prohlásil Vůdce zahraniční média za zlá a označil je za příčinu rozvratu íránského lidu.¹³⁶ V současné době jsou noviny nepoplatné režimu rušeny, novináři a internetoví blogeri jsou za své názory vězněni.¹³⁷

4.2.3. Právo na spravedlivý proces a zákaz diskriminace

S porušováním práva na spravedlivý proces úzce souvisí i prosušování práva na život. Nefungující trestní soudnictví vynášející neoprávněné rozsudky smrti je jedním z nejzávažnějších problémů Islámské republiky Íránu.

V íránské ústavě článek 37 zakotvuje presumpci neviny, když uvádí, že nevina je presumována a nikdo nemůže být označen za zločince, dokud není odsouzen příslušným soudem. Rovněž v průběhu soudního procesu jsou obviněnému přiznána určitá práva, jako je právo na zastoupení na základě volby obviněného, právo nebýt mučen, právo na veřejné slyšení a zákaz zpětné účinnosti zákona.¹³⁸

Íránské trestní právo vychází z tradičního islámského práva šaría a pro západní kultury je velice těžko pochopitelné. Za tentýž trestný čin může být někdo popraven na základě *kisás* a jiný pouze zaplatí rodině oběti kompenzaci. Život viníka tak závisí na příbuzných oběti. Skutkové podstaty trestných činů jsou definovány velice vágně a při troše nadsázky můžeme

¹³⁶ *Attacks on the Press 2009: Iran* [online]. cpj.org, 16.2.2010 [cit. 19.3.2013]. Dostupné na < <http://cpj.org/2010/02/attacks-on-the-press-2009-iran.php> >.

¹³⁷ Například bloger Omid-Reza Mirsayafi zemřel ve vězení po třiceti měsících vazby v květnu roku 2009. Dle vyjádření vězňice Evin spáchal sebevraždu. Nicméně jeho bratr Amirparviz vypověděl, že tělo zemřelého vykazovalo známky týrání a mučení, což dokládá i posmrtná fotografie, která se na veřejnost dostala bez vědomí autorit. *Omidreza Mirsayafi* [online].cpj.org, 18.5.2009 [cit. 19.3.2013]. Dostupné na < <http://cpj.org/killed/2009/omidreza-mirsayafi-1.php> >.

¹³⁸ ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008, s. 119.

říct, že kohokoli lze odsoudit za cokoli. Obvinění mohou znít: šíření zkaženosti na zemi, válka proti Bohu, urážka Vůdce, šíření protivládní propagandy, šíření lží etc. Institut *fatwy* rovněž vede k nepředvídatelnosti soudního rozhodování a svévoli. Zásadu spravedlivého procesu v praxi též popírá několik nežádoucích skutečností. Mezi tyto skutečnosti lze přičítat fakt, že princip presumpce neviny v Íránu ve skutečnosti neexistuje. Pro ilustraci je možno uvést slavný výrok ajatolláha Khalkhalihho který pronesl, *pokud byli vinni, zasluhují trest a zemřeli-li nevinní, tak půjdou do nebe*.¹³⁹ Dále možnost objektivitu soudního řízení vylučuje praxe, kdy soudce daného případu může být současně žalobcem i porotou. Právě ajatolláh Khalkhali zastával všechny tyto funkce a proslul mimořádnou krutostí, neboť téměř výhradně ukládal hrdelní tresty. Zavedl rovněž nový soudní princip zvaný *zřejmá vina*. Jedná se o opak zásady presumpce neviny, neboť vychází z toho, že obžalovaný je pokládán za vinného ještě před zahájením soudního řízení, je-li to zjevné vzhledem k okolnostem případu.¹⁴⁰

Absolutní nezávislost soudnictví a nemožnost kontroly ústavnosti vydávaných rozhodnutí vede velmi často ke svévolnému rozhodování soudců. Nejvíce preferovaným důkazním prostředkem je doznání pachatele, které lze velmi snadno vynutit při výslechu. Obviněný nemá možnost navrhnout důkazy a označovat svědky. Během vazby je obviněnému zpravidla odepřena lékařská péče a ústavou garantovaná právní asistence. Soudnictví tak nadále zůstává neefektivnějším nástrojem konzervativních kruhů a Vůdce k udržení politické moci. Podle íránské ústavy sice existuje rozdělení mocí ve státě, jak je to typické v západních právních kulturách, ale vzhledem k propojenosti jednotlivých orgánů a institucí nemohou tyto moci vůči sobě vytvářet systém brzd a protivah. Existuje tak pouze jedna centrální moc, a to Vůdce a jeho konzervativní podporovatelé. Princip spravedlivého procesu zůstává pouze formálně zakotven v ústavě.¹⁴¹

Nelze však hovořit o spravedlivém soudním procesu, není-li zachována zásada rovnosti a zásada zákazu diskriminace. Islámská deklaráce lidských práv stanovuje, že *všechny lidské bytosti jsou součástí jedné rodiny, kde jsou si všichni rovni, a jakákoli diskriminace na základě rasy, barvy pleti, jazyka, pohlaví, náboženství či politického přesvědčení se zakazuje*.¹⁴² Článek 6 téže deklaráce pak uvádí následující: *Žena je muži rovna v lidské důstojnosti a má svá vlastní práva a povinnosti. Žena je samostatným subjektem*

¹³⁹ VOJTÍŠKOVÁ, Věra. Human Rights in the Islamic Republic of Iran. In BERÁNEK, Ondřej (ed.). *Iran: Between Power and Civil Society*. 1. vydání. Praha: Metropolitan Univerzity Prague, 2011, s.111.

¹⁴⁰ *Ayatollah Sadeq Khalkhali* [online]. telegraph.co.uk, 28.11.2003 [cit.19.3.2013]. Dostupné na < <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1447921/Ayatollah-Sadeq-Khalkhali.html> >.

¹⁴¹ VOJTÍŠKOVÁ, Věra. Human Rights in the Islamic Republic of Iran. In BERÁNEK, Ondřej (ed.). *Iran: Between Power and Civil Society*. 1. vydání. Praha: Metropolitan Univerzity Prague, 2011, s.113.

¹⁴² *Cairo Declaration of Human Rights in Islam* [online]. umn.edu, 5.8.1990 [cit. 19.3.2013]. Dostupné na < <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/cairodeclaration.html> >.

*občanskoprávních vztahů a může být finančně nezávislá. Manžel je povinen dbát o blaho rodiny.*¹⁴³ Íránská ústava diskriminaci jakékoli formy zakazuje v článku 3 písmene i: *Zakazuje se diskriminace ve všech nežádoucích podobách a všem musí být poskytnuty spravedlivé příležitosti jak v oblasti materiální, tak intelektuální.*¹⁴⁴

V obecné rovině je tedy rovnost před zákonem upravena zcela v souladu s požadavky demokratického právního řádu. Ovšem praxe je zcela jiná, už předpisy nižší právní síly nejsou v této oblasti souladné s ústavou. Například se dle íránského práva liší minimální věková hranice trestní odpovědnosti pro chlapce a dívky. Podle článku 49 Trestního zákona jsou děti vyňaty z působnosti tohoto zákona. A dítětem je osoba, která nedosáhla dospělého věku dle práva šaría. Definici dospělosti, dle práva šaría, pak nalezneme v Občanském zákoníku v článku 1210, kdy chlapci jsou zletilí po dovršení věku patnácti let a dívky devíti let. V konečném důsledku se tedy trestnost bude odvíjet od toho, zda čin spáchala osoba mužského nebo ženského pohlaví. Rovněž svědectví poskytnuté ženou má menší váhu než svědectví poskytnuté mužem, přičemž z článků Trestního zákona se dozvídáme, že tato váha je poloviční. Trestní zákon určuje trestné činy, které mohou být dosvědčeny pouze muži. Jedná se o případy sodomie, homosexuality, kuplířství, loupeže, úmyslného zabití a úklady proti Islámu nebo státu.¹⁴⁵ Výše zmíněné principy rovnosti a zákazu diskriminace jsou sice upraveny na ústavní i mezinárodní úrovni a jsou právně závazné, což je zcela bez významu, nemá-li stát vůli tyto zásady ctít a zajišťovat jejich dodržování.

¹⁴³ *Cairo Declaration of Human Rights in Islam* [online]. umn.edu, 5.8.1990 [cit. 19.3.2013]. Dostupné na <<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/cairodeclaration.html> >.

¹⁴⁴ *Constitution of The Islamic Republic of Iran*. 1. Vydání, Berkeley: Mizan Press, 1980, s.28.

¹⁴⁵ ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008, s. 120.

Závěr

Závěrem lze konstatovat, že Írán je i přes svá tvrzení teokratickým státem s patrnými prvky diktatury. Pokud bychom mohli zemi posuzovat jen na základě jejího práva a nezohledňovali míru jeho dodržování, došli bychom k závěru, že se jedná o stát, který ctí demokratický charakter voleb do státních orgánů, v široké míře participuje na mezinárodních dohodách o ochraně lidských práv a respektuje zákazy a příkazy, které stanovuje Korán. To však nelze, jelikož právo není právem, pokud ve státě neexistuje efektivní mechanismus zajišťující jeho dodržování.

Írán v mnoha zmíněných legislativních dokumentech deklaruje práva a svobody, které ovšem nedodržuje. Ve státě neexistuje nezávislý orgán, který by zajišťoval kontrolu ústavnosti zákonů, podzákoných norem a soudních rozhodnutí. Charakter diktatury potvrzuje i nebývale silná pozice Duchovního vůdce. Všechny státní orgány ve své vzájemné provázanosti jsou nějakou formou závislé na jeho osobě. Jedná se o teokratický režim s významnou pozicí duchovenstva, které ovládá justici. Právě soudní moc je využívána Vůdcem a okruhem jeho konzervativních podporovatelů k utužování moci.

V ústavě je moc ve státě jasně rozdělena do tří větví. Jedná se o moc zákonodárnou, výkonnou, soudní a na tyto dohlíží nejvyšší státní autorita Duchovního vůdce. Ústava deklaruje nezávislost jednotlivých mocí a vytváří systém vzájemné kontroly (tzv. systém brzd a protivah). Nicméně toto rozdělení je, jak vyplývá z textu této práce, pouze zdánlivé. Moc vykonává Vůdce prostřednictvím orgánů jím ovládaných.

Lidská práva, která jsou garantována ústavou a dalšími zákony, jsou podstatným způsobem porušována. Západní mocnosti na tento problém reagují uvalováním ekonomických sankcí, které ale situaci zhoršují, neboť se dotýkají hlavně běžných obyvatel země. Pozitivním jevem je skutečnost, že i přes intenzivní represe stále existuje široký okruh osob pocházejících zejména z intelektuálních vrstev společnosti, které usilují o uvolnění režimu a respektování lidských práv. Lidsko-právní problematika by měla být součástí každého dialogu s Íránem a případné sankce by měly být cíleny tak, aby zasáhly porušovatele práv a nikoli jejich adresáty.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

ABGHARI, Adineh. *Introduction to the Iranian Legal System and the Protection of Human Rights in Iran*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008. 286 s.

AXWORTHY, Michael. *Dějiny Íránu*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 468 s.

BALÍK, Stanislav. *Právní dějiny mimoevropských zemí*. 1. vydání. Plzeň: Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003. 182 s.

Constitution of The Islamic Republic of Iran (přel. Hamid Algar). 1. Vydání, Berkeley: Mizan Press, 1980. 94 s.

CVRKAL, Zdeněk. *Írán*. 1. vydání. Praha: Libri, 2007. 177 s.

GOMBÁR, Eduard. *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2001. 215 s.

HAERI, Fadhlalla. *Základy islámu: tradice, historie, vývoj, současnost*. Olomouc: Votobia, 1997. 235 s.

HUNGR, Pavel, KALVODOVÁ, Věra. *Afroasijské právní kultury*. 1. vydání. Brno: Vydavatelství Masarykovy Univerzity, 2002. 118 s.

Korán (přel. Ivan Hrbek). 1. vydání. Praha: Odeon, 1972. 797 s.

KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 5. vyd. Praha: Vyšehrad, 2011. 292 s.

KROPÁČEK, Luboš. *Islámský fundamentalismus*. 1. Vydání. Praha: Vyšehrad, 1996. 263 s.

MENDEL, Miloš. *Islámská výzva*. 1. vydání. Brno: Atlantis, 1994. 230 s.

MOLAVI, Afshin. *Toulky Persií: putování po Íránu*. 1. vydání. Praha: BB art, 2004. 310 s.

PAVLINCOVÁ, Helena. *Slovník judaismus, křesťanství, islám*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 1994. 469 s.

SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno: Atlantis, 2007. 447 s.

VAEZI, Ahmad. *Shia Political Thought*. London: Islamic Centre of England, 2004. 215 s.

VOJTÍŠKOVÁ, Věra. Human Rights in the Islamic Republic of Iran. In BERÁNEK, Ondřej (ed.). *Iran: Between Power and Civil Society*. 1. vydání. Praha: Metropolitan Univerzity Prague, 2011. 159 s.

Internetové zdroje

Attacks on the Press 2009:Iran [online]. cpj.org, 16. 2. 2010 [cit. 19.3.2013]. Dostupné na < <http://cpj.org/2010/02/attacks-on-the-press-2009-iran.php>>.

Ayatollah Sadeq Khalkhali [online]. telegraph.co.uk, 28. 11. 2003 [cit. 19. 3. 2013]. Dostupné na < <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1447921/Ayatollah-Sadeq-Khalkhali.html>>.

Cairo Declaration of Human Rights in Islam [online]. umn.edu, 5. 8. 1990 [cit. 19.3.2013]. Dostupné na < <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/cairodeclaration.html> >.

CHAPIN, Helen. *Iran: A country Study* [online]. Countrystudies.us, 1987 [cit. 7. 3. 2013]. Dostupné na < <http://countrystudies.us/iran/87.htm>>.

ESFANDIARI, Golnaz. *Iranian President Ahmadinejad could face impeachment* [online] rferl.org, 25. 6. 2011 [cit. 5. 3. 2013]. Dostupné na <http://www.rferl.org/content/iran_president_ahmadinejad_could_face_impeachment/24246328.htm>.

Executive Power: The Presidency [online]. Iranonline.com , 1996 [cit. 10. 3. 2012]. Dostupné na <<http://www.iranonline.com/iran/iran-info/government/constitution-9-1.html>>.

FARANI, A. *The Expediency Discernment Council of the System* [online].iranonline.com, 4. 11. 1997 [cit. 4. 3. 2013]. Dostupné na < <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/government/Expediency.html>>.

Iran has best human rights record in the Muslim world: Salehi [online]. tehrantimes.com, 28. února 2012 [cit. 20.3.2013]. Dostupné na <<http://tehrantimes.com/politics/95920-iran-has-the-most-successful-human-rights-record-in-muslim-world-salehi>>.

Islamic Penal Code of Iran [online]. unhcr.org, 28. 11. 1991 [cit. 18.3.2013]. Dostupné na < <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4d384ae32.pdf>>.

Islamic Republic of Iran, The Legislative [online]. Iranonline.com, 1. 12. 2006 [cit. 4.3.2013]. Dostupné na < <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/government/legislative.html>>.

Jak pomoci prosazování lidských práv v Íránu? [online].europarl.europa.eu, 29. 11. 2012 [cit. 18.3.2013]. Dostupné na <<http://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/content/20121122STO56231/html/Jak-pomoci-prosazov%C3%A1n%C3%AD-lidsk%C3%BDch-pr%C3%A1v-v-%C3%8Dr%C3%A1nu>>.

Omidreza Mirsayafi [online].cpj.org, 18.5.2009 [cit. 19.3.2013]. Dostupné na < <http://cpj.org/killed/2009/omidreza-mirsayafi-1.php>>.

POTMĚŠIL, Jan. *Průvodce šari'ou - historický vývoj islámského práva* [online]. Blisty.cz, 8.1.2008 [cit. 1.4.2012]. Dostupné na < <http://blisty.cz/art/38149.html> >.

Press law.[online].parstimes.com,[cit. 18. 3. 2013]. Dostupné na <parstimes.com/law/press_law.html>.

Rights group blasts death of student in Iran prison [online].iranfocus.com, 2.8.2006 [cit.18.3.2013].Dostupné <http://www.iranfocus.com/en/?option=com_content&task=view&id=8133>.

STAINO,Sara. *Electoral systém in Iran* [online]. Aceproject.org, 15.11.2006 [cit. 1.3.2013]. Dostupné na < <http://aceproject.org/electoral-advice/archive/questions/replies/981474880>>.

The Civil Code of The Islamic Republic of Iran. [online]. alaviandassociates.com, [cit. 1.4. 2012]. Dostupné na < <http://www.alaviandassociates.com/documents/civilcode.pdf>>.

The Judiciary [online].iranonline.com, 1996 [cit. 8. 3. 2013]. Dostupné na < iranonline.com/iran/iran-info/government/constitution-11.html >.

The Justice System of the Islamic Republic of Iran [online].iranrights.org, 1993 [cit. 8.3.2013]. Dostupné na < <http://www.iranrights.org/english/document-93.php>>.

The Legislative Power: The Islamic Consultative Assembly [online].iranonline.com, 1996 [cit. 10.3.2013]. Dostupné na < <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/government/constitution-6-1.html>>.

The Legislative Power: Powers and Authority of The Islamic Consultative Assembly [online]. Iranonline.com, 1996 [cit. 10. 3. 2012]. Dostupné na < <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/government/constitution-6-2.html>>.

The Rights of People [online]. Iranonline.com, 1996 [cit. 10.3.2013]. Dostupné na < iranonline.com/iran/iran-info/government/constitution-3.html>.

TRISTAM, Pierre. *What Is Iran's Assembly of Experts?* [online]. middleeast.about.com, [cit. 10.3.2013]. Dostupné na < <http://middleeast.about.com/od/iran/f/assembly-of-experts.htm>>.

Všeobecná deklarace lidských práv [online]. osn.cz, [cit. 19.3. 2013]. Dostupné na <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>>.

ZEMANOVÁ, Š. Nové chápání univerzality lidských práv. *Mezinárodní vztahy*, 2005, s. 79. Dostupné na <mezinarodnivztahy.com >.

Odborné články

BEZOUŠKOVÁ, Lenka. O státoprávním uspořádání Íránu v ústavě z roku 1979. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 7, s. 785- 804.

Odborné práce

ANDERSSON, Jonas. *Is Iran an Islamic State?*. Jönköping, 2009. Bakalářská práce. Jönköping University.

JEŘÁBEK, Tomáš. *Komparativní konstitucionalistika zemí Blízkeho východu*. v Brně, 2006. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita.

ŠTELCER, Josef. *Islámský právní systém*. Olomouc, 2009. Diplomová práce. Univerzita Palackého.

Abstrakt

Název mé diplomové práce zní Systém islámského náboženského práva v Íránu. Tato práce je úzce profilována pouze na jeden stát. Írán vždy stál a stojí v centru dění a zejména obav stran neislámských zemí. Způsob prosazování islámského práva je v této zemi obzvláště důsledný. Írán se proto jeví jako nejlepší možný příklad pro demonstraci fungování islámského právního systému.

Práce je tematiky rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola je věnována historickému vývoji směřujícímu k islámské revoluci a přeměně státního zřízení v roce 1979.

Následující kapitola se zabývá prameny íránského práva, a to prameny islámského náboženského práva a íránského psaného práva. Vzhledem k tomu, že Írán představuje jednu z mála islámských zemí s majoritou šíitských muslimů, je do této kapitoly zařazeno i vysvětlení rozkolu mezi šíity a sunnity. V závěru kapitoly je pak vysvětlen model vládnutí *velájat-e faqih*.

Třetí kapitola vymezuje ústavní systém země, zabývá se jednotlivými státními orgány a jejich vzájemným působením.

Poslední kapitola se týká lidských práv jako jednoho z nejdiskutovanějších témat současnosti. Pozornost je zaměřena především na nástroje ochrany těchto práv v Íránu, ale též na skutečný stav, kdy jsou lidská práva závažným způsobem porušována.

Abstract

The title of my thesis is The System of Religious Law of Islam in the Islamic Republic of Iran. It focuses exclusively on this particular state. Iran has always been and still is in the center of attention and fear of non-Islamic countries. The way Sharia law is enforced in this state is exceptionally vigorous. These are the reasons why the Islamic Republic of Iran is the best example for demonstrating the function of the religious law of Islam.

The thesis is divided into four chapters. The first chapter focuses on the historical developments leading towards the Islamic Revolution and regime change in 1979.

The next chapter investigates the sources of the Iranian legal code, particularly the religious law of Islam and Iranian written law. Given that the Islamic Republic of Iran is one of the few Muslim countries which is predominantly Shia, this chapter also includes an explanation of the division between Shia and Sunni Muslims. The latter part of this chapter clarifies the *Velayat-e-faqih* form of governance.

The third chapter describes the constitutional system of the Islamic Republic of Iran. It focuses on each its state authorities and their interactions.

The last chapter deals with one of the most discussed issues nowadays, the state of human rights in the Islamic Republic of Iran. It is concerned with the instruments designated for the protection of human rights in Iran, but also on the actual situation, in which these rights are being severely violated.

Seznam klíčových slov/ key words

Ústava	Constitution
Šaría	Sharia
Šiité	Shiites
velájat-e faqíh	Velayat-e Faqih
Vúdce	Leader
Parlament	Parliament
Lidská práva	Human Rights